

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Majandusarvestus ja ettevõtluse juhtimine

Kadri Orro

**USALDUSE KURITARVITAMINE RAAMATUPIDAJA POOLT
JA SELLE VÄLTIMISE VÕIMALUSED**

Lõputöö

Juhendaja: Ester Vahtre, EMBA

Tallinn 2017

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. USALDUSE KURITARVITAMINE RAAMATUPIDAJA POOLT	5
1.1. Raamatupidaja kohustus ja vastutus	5
1.2. Raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamist soodustavad tegurid.....	12
1.3. Raamatupidaja poolt ettevõttele kahju tekitamise vältimine	17
2. RAAMATUPIDAJA POOLT USALDUSE KURITARVITAMISE UURING	22
2.1. Uurimismetoodika ja kohtulahendite valik	22
2.2. Kohtulahendite kokkuvõtted	23
2.3. Kohtulahendite analüüs.....	26
2.4. Soovitused raamatupidaja poolt ettevõttele kahju tekitamise vältimiseks.....	30
KOKKUVÕTE	36
VIIDATUD KIRJANDUS	39
LISAD	41
Lisa 1. Kasutatud kohtulahendid	41
SUMMARY	42

SISSEJUHATUS

Raamatupidajatel on tulenevalt oma töö iseloomust juurdepääs paljudele ettevõtte andmetele nagu tulu- ja kuluarved, lepingud, pangakonto väljavõtted jm dokumendid. Sõltuvalt töökorraldusest võib raamatupidajal olla võimalus esitada ettevõtte nimel deklaratsioone Maksu- ja Tolliametile, samuti võib raamatupidajal olla juurdepääs ettevõtte pangakontole ning õigus teha ettevõtte nimel pangaülekandeid. Paljudes ettevõtetes on arвете maksmine ja tulude laekumise jälgimine tehtud raamatupidaja ülesandeks.

Raamatupidajale antud volitused loovad talle võimaluse usaldust kuritarvitada ning tegutseda ettevõttele kahjulikul viisil. Näiteks on raamatupidajal võimalik ettevõtte pangakontol olevaid vahendeid omastada, kulutada neid isiklikuks otstarbeks, teha ettevõtte juhatusega kooskõlastamata tehinguid, esitada maksudeklaratsioonides valeandmeid maksupettuse sooritamise eesmärgil jne.

Viimasel ajal on meediasse jõudnud mitmed juhtumid, kus raamatupidajad on neile antud usaldust kuritarvitanud. Värvikaim juhtum pärineb ilmselt 2016.a. suvest, kui peeti kinni kasiinosõitlasest raamatupidaja, kes tekitas kahju mitmekümnele ettevõttele ja omastas kokku 1,3 miljonit eurot (Politsei- ja Piirivalveamet 2016). 2014.a. mõisteti süüdi maakonnalehe Võrumaa Teataja raamatupidaja, kes omastas ettevõttelt 150 000 eurot (Raamatupidamis uudised 2014).

Selliste juhtumite valguses tekib küsimus, kuidas on saanud need võimalikuks ja kuidas oleks neid juhtumeid olnud võimalik ära hoida. Kuna raamatupidaja võib ettevõttele tekitada väga suurt majanduslikku kahju, siis on ettevõtte juhtidel oluline teada, kuidas saaks seda ära hoida.

Töö teema on valitud eelnevalt kirjeldatud põhjustel, et raamatupidajatel on võimalik oma tegevusega ettevõttele tekitada majanduslikku kahju ning seetõttu on ettevõtete jaoks oluline teada, kuidas oleks võimalik sellist kahju ära hoida. Kuigi raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamisega kahju tekitamise kohta on mitmeid kohtulahendeid ja teemat on kajastatud meedias, siis puudub selle kohta põhjalikum analüüs.

Töö eesmärk on välja töötada soovitud ettevõtetele, kuidas vältida raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamisega ettevõttele kahju tekitamist.

Eesmärgi saavutamiseks püstitatakse järgmised uurimisülesanded:

- kirjeldada raamatupidaja kohustusi ja vastutust ning karistusseadustikus raamatupidaja vastu rakendatavaid sanktsioone;
- tuua allikate põhjal välja viisid, kuidas raamatupidajad saavad ettevõttele kahju tekitada ning tegurid, mis ajendavad neid sellisel viisil käituma;
- tuua allikate põhjal välja seniste autorite poolt antud soovitud raamatupidaja poolt ettevõttele kahju tekitamise vältimiseks;
- analüüsida Eestis jõustunud kohtulahendeid, kus raamatupidajad on ettevõttele kahju tekitamise eest süüdi mõistetud;
- esitada soovitud raamatupidaja poolt ettevõttele kahju tekitamise võimaluste vähendamiseks.

Töös uuritakse aastate 2011-2017 kohta jõustunud kriminaalasjade kohtulahendeid, milles raamatupidaja on süüdi mõistetud ettevõttele kahju tekitamise eest. Lahendite analüüsi puhul selgitatakse iga lahendi puhul välja, kuidas raamatupidaja ettevõttele kahju tekitas ja millised asjaolud tegid selle võimalikuks. Kõikide lahendite põhjal tehakse üldistused ja kõrvutades saadud tulemusi töö esimeses peatükis olemasoleva kirjanduse põhjal toodud soovitudetega, töötatakse välja soovitud raamatupidaja poolt ettevõttele kahju tekitamise võimaluste vähendamiseks.

Töö koosneb kahest peatükist. Töö esimeses peatükis tuuakse välja raamatupidaja kohustused ja vastutus seaduse kohaselt. Samuti käsitletakse raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamist soodustavaid tegurid ning antakse ülevaade varasematest soovitudetest raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamise vältimiseks.

Töö teises peatükis esitatakse kohtulahendite analüüs. Esimesena kirjeldatakse uurimismetoodikat ja kohtulahendite valikut. Teisena esitatakse kohtulahendite kokkuvõtted, millele järgneb nende analüüs. Viimasena esitatakse töö autori poolt välja töötatud soovitudetega raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamisega ettevõttele kahju tekitamise vältimiseks.

1. USALDUSE KURITARVITAMINE RAAMATUPIDAJA POOLT

1.1. Raamatupidaja kohustus ja vastutus

Lõputöö esimeses peatükis tuuakse välja raamatupidaja kohustused ja tema võimalik vastutus ettevõttele kahju tekitamise eest. Sealjuures käsitletakse nii seadusest, lepingutest kui eetikanõuetest tulenevaid kohustusi ja vastustust. Pikemalt peatutakse raamatupidaja võimalikul kriminaalvastutusel, mida on võimalik rakendada raskematel juhtumitel, kui raamatupidaja on oma tööandjale tahtlikult kahju tekitanud.

Raamatupidamise eesmärgiks on ettevõtte finantsolukorra üle arvestuse pidamine, mis võimaldab saada ülevaadet ettevõtte majandustulemustest. Raamatupidamine peab vastama seadusega kehtestatud nõuetele ning selle tulemusena saadav ülevaade ettevõtte majandustulemustest peab olema arusaadav. (Jurjev 2014: 5) Raamatupidamise seaduse kohaselt peavad raamatupidamist korraldama kõik raamatupidamiskohuslased, kelleks on Eesti Vabariik ühe avalik-õigusliku juriidilise isikuna (edaspidi riik), kohaliku omavalitsuse üksus, iga Eestis registreeritud era- või avalik-õiguslik juriidiline isik, füüsilisest isikust ettevõtja ja Eestis registrisse kantud välismaa äriühingu filiaal. (Raamatupidamise seadus 2002) See tähendab, et kõik osühingud, aktsiaseltsid ja muud äriühingud on kohustatud pidama raamatupidamist.

Raamatupidamise korraldamisel on peamisteks nõueteks, et:

- raamatupidamine oleks korraldatud viisil, et oleks tagatud aktuaalse, olulise, objektiivse ja võrreldava informatsiooni saamine raamatupidamiskohustuslase finantsseisundist, finantstulemusest ja rahavoogudest;
- kõik majandustehingud on dokumenteeritud;
- kõik majandustehingud on algdokumentide või nende põhjal koostatud koondokumentide alusel kirjeldatud raamatupidamisregistrites;
- majandusaasta aruanne ning muud finantsaruanded on koostatud seaduses sätestatud korras;

- raamatupidamise dokumente säilitatakse vastavalt seaduse nõuetele. (Raamatupidamise seadus 2002)

Vastavalt äriseadustikule on äriühingu juhatuse kohustuseks koostada ja kinnitada majandusaasta aruanne (Äriseadustik 1995). Majandusaasta aruande kirjutamine eeldab aga raamatupidamisega tegelemist, mistõttu on raamatupidamise korraldamine juhatuse vastutuseks. Praktikas äriühingute juhatuse liikmed sageli ise ei tee ettevõtte raamatupidamist, vaid kasutavad selle jaoks vastava spetsialisti, raamatupidaja, teeneid (Madisson et al 2012: 18). Raamatupidamine on spetsiifiline ja keeruline tegevusala ning mitte alati ei ole äriühingu juhatuse liikmetel vastavaid teadmisi ja oskusi, et raamatupidamist ise teostada (Jurjev 2014: 14). Ilmselt ei ole ka kõikide ettevõtete puhul otstarbekas, et juhatuse liikmed raamatupidamisega ise tegeleksid, sest nende põhitegevuseks on ikkagi teised ettevõtte juhtimisega seotud ülesanded. Nendel põhjustel on üsna tavapärane, et võetakse tööle raamatupidaja või ostetakse raamatupidaja teenust. Mõlemal juhul sõlmitakse äriühingu ja raamatupidaja või raamatupidamisteenust pakkuva ettevõtte vahel leping. (Madisson et al 2012: 18).

Vaatamata sellele, et raamatupidamist võib teostada raamatupidaja, on äriühingu juhatuse kohustuseks tagada, et raamatupidamine ja finantsarvestus oleksid vastavuses raamatupidamise seaduses kehtestatud nõuetele. Juhatuse liikmed allkirjastavad ettevõtte finantsaruanded ja seega vastutavad nad ka nendes olevate andmete eest. Eesti kohtupraktikas on enamasti olukordades, kus rikuti raamatupidamise korraldamise nõudeid või äriühing esitas ebaõigeid andmeid, jäänud vastutavaks äriühingu juhatuse liikmed, mitte raamatupidaja. Sellest tulenevalt on vajalik, et äriühingu juhatuse teostaks kontrolli raamatupidaja tegevuse üle. Lõppkokkuvõttes äriühingu juhatuse vastutab raamatupidamise õigsuse ja aruannete esitamise eest. Juhatuse kohustuseks on ka sisekontrolli ehk järelevalve korraldamine äriühingu töötajate üle. (Madisson et al 2012: 18)

Lisaks seadusest tulenevatele nõuetele, millest raamatupidaja peab oma tegevuses lähtuma, on raamatupidamises ka omad eetikapõhimõtted. Eesti Raamatupidajate Kogu on võtnud vastu raamatupidaja kutse-eetika koodeksi, milles sisalduvad nõuded raamatupidajate ametialasele eetikale, millest mitmed keelavad raamatupidajal oma tegevusega tekitada kahju isikule, kelle raamatupidamist nad teevad. Kutse-eetika koodeks ei ole aga õigusakt ning selles toodud nõudeid võib pidada raamatupidajatele soovituslikeks, mitte kohustuslikeks.

Raamatupidaja kutse-eetika koodeks nõuab, et raamatupidaja oleks õiglane ja aus. Selle kõrval kirjutatakse raamatupidajatele ette, et nende teenus oleks kõrge kvaliteediga, et raamatupidajad

täidaksid hoolikalt ja oskuslikult kliendi või tööandja poolt antud ülesandeid. Kui raamatupidajale on usaldatud tööandja või kliendi rahaliste vahendite kasutamine, siis ta peab need vahendid:

- hoidma eraldi isiklikest vahenditest;
- kasutama neid ainult ettenähtud eesmärkidel;
- olema valmis nende vahendite kohta õigustatud isikutele aru andmiseks. (Eesti Raamatupidajate Kogu 2013: 1-3).

Seega need nende põhimõtete järgimine raamatupidajate poolt peaks välistama juhtumid, kus raamatupidajad ettevõtte vara omastavad või enda kasuks pööravad. Nagu märgib Martinson (2016: 25), siis kõik raamatupidajad alati ei järgi raamatupidajate kutse-eesitika põhimõtteid. Siiski ei ole kutse-eesitika põhimõtete eiramine alati seostatav tööandjale kahju tekitamisega. Mõnikord võib raamatupidaja eetikanõuete vastane käitumine anda ettevõttele või selle omanikule majanduslikku kasu, näiteks maksupettuse korraldamine ettevõtte huvides.

Kutse-eesitika koodeksis olev usaldusvääruse põhimõte nõuab, et raamatupidaja ei kasutaks kutsetegevuse käigus saadud informatsiooni isiklikes ega kolmandate osapoolte huvides. Eetikakoodeks nõuab raamatupidajalt ka lojaalsust tööandjale või kliendile (Eesti Raamatupidajate Kogu 2013: 4-6)

Raamatupidaja vastutust riikliku seaduse tasemel Eestis eraldi reguleeritud ei ole, samuti ei ole seaduses kehtestatud nõudeid raamatupidajale. Raamatupidaja vastutus äriühingu eest tuleneb tema ja äriühingu vahel sõlmitud lepingust. Siin on mitmed erinevad võimalused sõltuvalt sõlmitud lepingu liigist. Kui raamatupidajaga on sõlmitud tööleping, siis sellisel juhul vastutab ta oma kohustuste täitmise eest nii nagu iga töötaja. Ettevõttele tekitatud kahju eest vastutab ta üksnes süü olemasolul ehk siis kui ta on kahju tekitamises süüdi. Süü võib seisneda hooletuses, raskes hooletuses või tahtluses. Tahtluse korral vastutab raamatupidaja kogu tekitatud kahju eest, hooletuse või raske hooletuse korral üksnes osaliselt, võttes arvesse tema süü astet, talle antud juhiseid ning äriühingu võimalusi kahju vältimiseks. Kui äriühing ostab raamatupidamisteenust sisse, siis toimub see tavaliselt käsunduslepingu alusel. Sellisel juhul sõltub raamatupidamisteenuse pakkuja vastutus sõlmitud lepingu sisust ja võrreldes töölepinguga on siin paindlikumad võimalused vastutuse reguleerimiseks. Üldjuhul peab raamatupidamisteenuse pakkuja kui käsundi täitja täitma oma hoolsuskohustust, kuid ta võib olla kahju eest vastutavaks ka juhul, kui tema tegevus ei ole toimunud üldiste kutseoskuste tasemel. Kui raamatupidamisteenust ostetakse käsundlepingu alusel sisse raamatupidamisteenuseid osutavalt

äriühingult, siis vastutab raamatupidamiskohustuse täitmisel tekitatud kahju eest nimetatud äriühing. See võib omakorda tema juures töötavalt raamatupidajalt kahju välja nõuda, kui tema käitumine oli süüline. Kui aga raamatupidaja tekitas kahju kolmandale isikule ehk äriühingule, kelle jaoks ta läbi raamatupidamisteenuseid osutava ettevõtte töötas, tahtlikult, siis võib äriühing kahju välja nõuda konkreetselt raamatupidajalt isiklikult. (Madisson et al 2012: 18-21)

Raamatupidajat saab tekitatud kahju eest mitmel viisil vastutusele võtta. Võimalik on temalt tekitatud kahjusumma väljanõudmine. Selle kõrval võib äriühing oma tööülesandeid mittenõuetekohaselt täitnud raamatupidajaga töölepingu üles ütelda, võimaluseks on ka raamatupidaja töötasu alandamine. Kui tegemist on tahtlike tegudega, mille puhul on raamatupidaja äriühingule kahju tekitanud, siis võib olla võimalik raamatupidaja karistamine kriminaalkorras. (Madisson et al 2012: 22)

Järgnevalt tuuakse välja peamised karistusseadustiku paragrahvid, mille alusel võib osutada võimalikuks raamatupidaja kriminaalvastutusele võtmine, kui ta on äriühingule tahtlikult kahju tekitanud.

Omastamine. Selleks loetakse isiku valduses oleva võõra vallasasja või isikule usaldatud muu võõra vara ebaseaduslikult enda või kolmanda isiku kasuks pööramist. Kriminaalvastutuse jaoks peab olema kahju suurus vähemalt 20 miinimumpäevamäära ehk 200 eurot. Selle teo eest on ettenähtud karistuseks rahaline karistus või vangistus kuni üks aasta. (Karistusseadustik 2001) Seda võib pidada kõige levinudmaks paragrahviks, mille alusel raamatupidajaid ettevõttele kahju tekitamise eest kohtu alla rakendatakse. Kui raamatupidajale on antud õigus käsutada ettevõtte pangakontosid, ettevõtte sularaha või muud vara, siis see tähendab, et talle on antud valdus selle vara suhtes või see vara on usaldatud talle. Siia alla käivad juhtumid, kus raamatupidaja kasutab äriühingu pangakontol olevaid vahendeid enda hüvanguks, kannab neid oma kontole, võtab äriühingu sularaha välja ja jätab endale, võtab endale äriühingule kuuluva sularaha jne.

Omastamise juures on ettenähtud ka raskem kuriteokooosseis §201 lg 2, mille puhul on karistuseks rahaline karistus või kuni viieaastane vangistus. Selle jaoks peab olema täidetud vähemalt üks neljast tingimusest:

- 1) omastamine on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud varguse, röövimise, omastamise, süüteo toimepanemise tulemusena saadud vara omandamise, hoidmise või turustamise, asja tahtliku rikkumise või hävitamise, kelmuse või väljapressimise
- 2) omastamine on toime pandud suures ulatuses ehk sellega on tekitatud kahju, mis ületab 40 000 eurot

- 3) omastamine on toime pandud ametiisiku poolt (füüsiline isik, kellel on avaliku ülesande täitmiseks ametiseisund, sõltumata sellest, kas ta täidab talle pandud ülesandeid alaliselt või ajutiselt, tasu eest või tasuta, teenistuses olles või vabakutselisena või lepingu, nimetamise või valimise alusel) või
- 4) omastamine on toime pandud isikute grupi poolt. (Karistusseadustik 2001)

Autori hinnangul võib omastamist pidada kõige lihtsamaks viisiks, mille kaudu on võimalik raamatupidajal ettevõttele kahju tekitada. Ettevõtted usaldavad raamatupidaja käsutusse oma vara, näiteks võimaluse kasutada pangakontot või ka sularaha, ning raamatupidajal avanebki võimalus tema käsutusse usaldatud vara enda kasuks pöörata, näiteks tema käes oleva ettevõtte sularaha endale võtta või maksta sellega enda isiklike kulude eest. Omastamise toimepanemine ei pruugi alati eeldada raamatupidajalt kuigi suurt ettevalmistust ega põhjalike eriteadmiste olemasolu, keerulisem võib olla üksnes omastamise varjamine.

Kelmus. Kelmus on teisele isikule varalise kahju tekitamine tegelikest asjaoludest teadvalt ebaõige ettekujutuse loomise teel varalise kasu saamise eesmärgil. Kriminaalvastutuse jaoks peab ka siinkohal sarnaselt omastamisele olema kahju suurus vähemalt 20 miinimumpäevamäära ehk 200 eurot Kelmuse eest karistatakse rahalise karistuse või vangistusega kuni kolm aastat. (Karistusseadustik 2001) Kelmuses kohtu alla andmine võib raamatupidaja suhtes võimalik olla siis, kui raamatupidaja petab äriühingult välja raha või teatud hüve, esitades selleks äriühingule või selle juhatuse liikmetele ebaõiget informatsiooni ja selle tulemusena äriühing võimaldab raamatupidajale sellise hüve saamist.

Sarnaselt omastamisele on kelmuse puhul seaduses määratletud selle raskem koosseis, §201 lg 2, mille puhul on karistuseks rahaline karistus või kuni viieaastane vangistus. Selle jaoks peab olema täidetud vähemalt üks neljast tingimusest:

- 1) kelmus on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud varguse, röövimise, omastamise, süüteo toimepanemise tulemusena saadud vara omandamise, hoidmise või turustamise, asja tahtliku rikkumise või hävitamise, kelmuse või väljapressimise;
- 2) kelmus on toime pandud suures ulatuses ehk sellega on tekitatud kahju, mis ületab 40 000 eurot
- 3) kelmus on toime pandud ametiisiku poolt (füüsiline isik, kellel on avaliku ülesande täitmiseks ametiseisund, sõltumata sellest, kas ta täidab talle pandud ülesandeid alaliselt või ajutiselt, tasu eest või tasuta, teenistuses olles või vabakutselisena või lepingu, nimetamise või valimise alusel) või
- 4) kelmus on toime pandud isikute grupi poolt;
- 5) kelmus on toime pandud avalikkuse poole pöördudes (Karistusseadustik 2001)

Autori arvates on kelmus keerulisemaks viisiks ettevõttele kahju tekitada, sest selle koosseisu puhul peab raamatupidaja tekitama ettevõtte juhtkonnas ebaõige ettekujutuse olukorrast. Sellisel juhul raamatupidaja lihtsalt ei võta ettevõtte vara endale (ega varja seda), vaid raamatupidaja ajab juhatuse eksitusse ja sellega annab juhtkond nõusoleku tehingule, millest saab ettevõtte kahju ja raamatupidaja kasu.

Usalduse kuritarvitamine. See on seadusest või tehingust tuleneva teise isiku vara käsutamise või teisele isikule kohustuse võtmise õiguse ebaseaduslik ärakasutamine või teise isiku varaliste huvide järgimise kohustuse rikkumine, millega on tekitatud suur varaline kahju (üle 40 000 euro) ja puudub omastamise kuriteokoosseis. Usalduse kuritarvitamise eest karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega (Karistusseadustik 2001)

Töö autori arvates on usalduse kuritarvitamine raamatupidaja puhul üldisem kuriteokoosseis võrreldes omastamisega. Selle alla mahuvad juhtumid, kus raamatupidaja poolt kahju tekitamist ei saa käsitleda omastamisena.

Dokumendi, pitsati ja plangi võltsimine. Selle all mõeldakse sellise dokumendi, pitsati või plangi võltsimist, mille alusel on võimalik omandada õigusi või vabaneda kohustustest. Karistuseks on vangistus või kuni üheaastane vangistus. (Karistusseadustik 2001)

Autori hinnangul võivad raamatupidajate puhul siia alla mahtuda juhtumid, kus raamatupidaja on võltsinud ettevõtte juhatusele esitavaid aruandeid, pangakonto väljavõtteid vms, millega raamatupidaja üritab varjata enda poolt tööandjale kahju tekitamist. Seega võib dokumentide võltsimine kaasneda omastamisele või mõnele teisele kuriteokoosseisule. Võimalik on ka see, et raamatupidaja võltsib dokumente eesmärgiga omandada ettevõtte nimel õigusi, mida talle ei ole antud.

Võltsitud dokumendi, pitsati ja plangi kasutamine. See kuriteokoosseis hõlmab §344 nimetatud dokumentide kasutamist eesmärgiga omandada õigusi või vabaneda kohustustest. Sealjuures peab isik olema teadlik, et tegemist on võltsitud dokumendiga. Karistuseks on rahaline karistus või kuni kolmeaastane vangistus. (Karistusseadustik 2001)

See koosseis on eelmisega sarnane, erinevus on ainult selles, et võltsitud dokumenti, pitsatit või planki ka realselt kasutatakse. Raamatupidaja poolt ettevõttele kahju tekitamine eeldabki tegelikult seda, et võltsitud dokumenti, pitsatit või planki realselt kasutatakse. Üksnes dokumendi võltsimine ilma seda kasutamata ei saa ettevõttele kahju tekitada. Samas võib olla ka

selline võimalus, kus raamatupidaja dokumendi võltsimisega aitab kahju tekitada kolmandal isikul.

Raamatupidamise kohustuse rikkumine. See tähendab, et teadvalt rikutakse raamatupidamise korraldamise nõudeid või ebaseaduslikult hävitatakse, varjatakse või kahjustatakse raamatupidamisdokumente või jäetakse raamatupidamisdokumentides andmed esitamata või esitatakse nendes ebaõigeid andmeid sellega on oluliselt raskendatud ülevaate saamine raamatupidamiskohustuslase varalisest seisundist. Karistuseks on rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus. (Karistusseadustik 2001) See paragrahv on mõeldud kohaldamiseks eelkõige äriühingu juhatuse liikmetele, kellel lasub raamatupidamise kohustus (Madisson et al 2012: 18). Töö autori hinnangul on siiski võimalik seda paragrahvi rakendada ka raamatupidajate suhtes, kui nad juhatuse teadmata rikuvad raamatupidamise kohustuse reegleid.

Nagu eelnevalt näha, siis on võimalik raamatupidaja kriminaalkorras süüdimõistmise korral sõltuvalt teost määrata karistuseks rahaline karistus või vangistus kuni viis aastat. Lisaks sellele on võimalik vastavalt karistusseadustiku § 49 mõista lisakaristuseks tegutsemiskeeld, millega võidakse isikul keelata teataval ametikohal töötamne või teataval alal tegutsemine kuni kolmeks aastaks. (Karistusseadustik 2001) See tähendab, et kohus võib raamatupidajalt võtta kuni kolmeks aastaks õiguse tegeleda raamatupidamisteenuse osutamisega (Salvik, Tšimpoaka 2012: 27)

Kui vaadata eelpool kirjeldatud kuriteokoosseise, siis omastamise ja kelmuse puhul peab olema tekitatud kahju suurus vähemalt 200 eurot, usalduse kuritarvitamise puhul vähemalt 40 000 eurot, et raamatupidajat oleks võimalik kriminaalvastutusele võtta. Kui kahju on väiksem, on võimalik raamatupidaja vastutus väärteokorras. Sellisel juhul saab rakendada allpool kirjeldatud süüteokoosseisu.

Varavastane süütegu väheväärtusliku asja ja varalise õiguse vastu. Selle koosseisu alla liigituvad süüteod väheväärtusliku asja või väheolulise varalise õiguse vastu, välja arvatud arvutisüsteemile ebaseaduslikult juurdepääsu hankimine, arvutiandmetesse sekkumine, arvutisüsteemi toimimise takistamine, arvutikuriteo ettevalmistamine, röövimine, väljapressimine ja asja omavoliline kasutamine vägivalla abil ning tulirelva, laskemoona, lõhkeaine, kiirgusallika, narkootilise või psühhotroopse aine või nende lähteaine, suure teadusliku, kultuuri- või ajalooäärtusega eseme vargus või süstemaatiline vargus. Karistuseks

on rahatrahv kuni 300 trahviühikut ehk kuni 1 200 eurot või arest kuni 30 ööpäeva. (Karistusseadustik 2001)

Raamatupidaja suhtes võidakse rakendada kriminaalvastutust veel ka teist tüüpi kuritegude puhul, kus raamatupidaja aitab kaasa kuriteo toimepanemisele. Näiteks aitab raamatupidaja kaasa äriühingu või selle juhatuse poolt kelmuse või maksukuriteo toimepanemisele. Sellistel juhtudel on raamatupidaja kriminaalvastutus võimalik vaid juhtudel, kui raamatupidaja oli teadlik sellise tegevuse õigusvastasusest ja aitas sellele tahtlikult kaasa. (Salvik, Tšimpoaka 2012: 27) Need juhtumid ei kuulu aga lõputöö fookusesse ja neid pikemalt siinkohal ei käsitleta.

Seega võib kokkuvõtvalt väita, et raamatupidamiskohustuse nõuetekohane täitmine on esmalt küll äriühingu juhatuse kohustus, kuid praktikas võib seda täita raamatupidaja, kes peab seda täitma seadusest ja lepingutest lähtuvalt. Raamatupidaja vastutus oma kohustuse mittenõuetekohase täitmise ja ettevõttele kahju tekitamisega võib seisneda tsiviilvastutuses, millega on võimalik raamatupidajalt süülise tegevuse korral sellega tekitatud kahju välja mõista. Raskematel juhtudel on võimalik raamatupidaja anda kohtu alla ja karistada teda kriminaalkorras.

1.2. Raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamist soodustavad tegurid

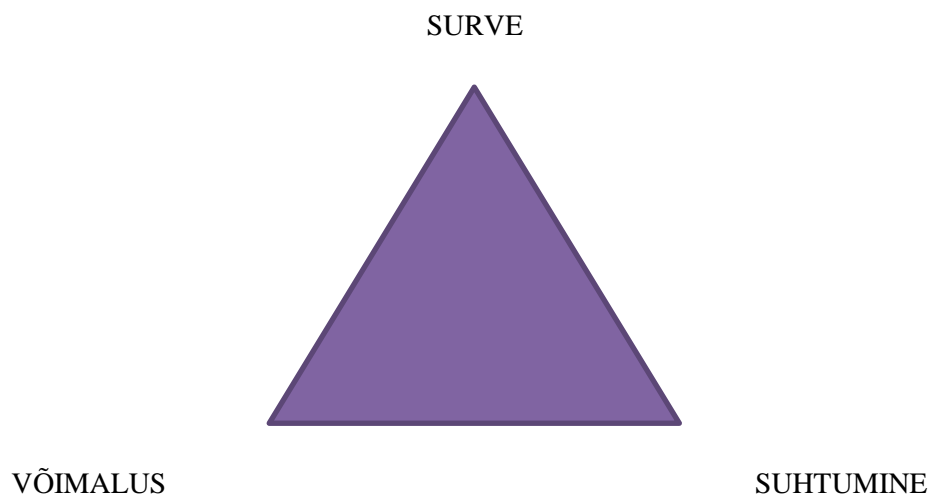
Selles alapeatükis selgitatakse, millised on raamatupidajate võimalused usalduse kuritarvitamiseks ja millistel asjaoludel on raamatupidajate ebaaus käitumine tõenäolisem. Põhjalikumalt käsitletakse pettuse kolmnurga mudelit ning käsitletakse raamatupidajate poolt usalduse kuritarvitamist selles kontekstis.

Usalduse kuritarvitamise mõiste juures lähtutakse lõputöös Eestis kehtiva karistusseadustiku määratlusest, mille kohaselt see on seadusest või tehingust tuleneva teise isiku vara käsutamise või teisele isikule kohustuse võtmise õiguse ebaseaduslik ärakasutamine või teise isiku varaliste huvide järgimise kohustuse rikkumine, millega tekitatakse teisele isikule kahju (Karistusseadustik 2001) Sellise määratluse kohaselt hõlmab usalduse kuritarvitamine mitmesuguseid raamatupidajate ebaausaid ja tööandjaid kahjustavaid teguviise, kus raamatupidaja kasutab tööandaja huvide vastaselt tema vara, näiteks omastab ettevõttele kuuluva raha või kulutab seda enda isiklikes huvides. Samuti kuuluvad selle alla juhtumid, kus

raamatupidaja võtab tööandja huvide vastaselt tööandjale kohustuse, näiteks sõlmib tööandja nimel lepingu, millega osutatakse teenus raamatupidaja enda, mitte tema tööandja kasuks.

Raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamine võib tunduda mõnikord ebausutav, sest raamatupidajaid tajutakse kui näidet ausa elukutse esindajast, kuna raamatupidaja töö iseenesest põhineb teatud osas ettevõtte tegevuse ülevaatamisel ja kontrollimisel. Mõnikord on just raamatupidajad need, kes avastavad teiste töötajate ebaausat käitumist. (Cho, Lau 2012) Seetõttu näiteks rahalise puudujäägi tekkimisel ettevõttes võidakse esmalt kahtlustada pigem teisi töötajaid kui raamatupidajat.

Raamatupidajate poolt usalduse kuritarvitamist on võimalik käsitleda pettuse kolmnurga mudeli abil. Selle järgi mõjutavad raamatupidaja ebaausat käitumist kolm aspekti, milleks on võimalus, surve ja suhtumine (Joonis 1)

Joonis 1. Pettuse kolmnurk

Allikas: Andon et al (2015: 13)

Võimalus tähendab, et pettuse sooritamise tõenäosust suurendavad asjaolud, mis teevad pettuse toimepanemise raamatupidaja jaoks lihtsaks. Raamatupidajate puhul soodustavad pettuste sooritamist ligipääs ettevõtte pangakontodele, sularahale ja muudele varadele, ettevõtte finants- ja raamatupidamisinformatsiooni omamine ning võimalus ettevõtte raamatupidamisregistreid ja aruandeid pettuse varjamiseks muuta. (Andon et al 2015: 13) Võimalused pettusi varjata on kahtlemata üheks teguriks, mis soodustab pettuse toimepanekut. Pettuse varjamise võimalused sõltuvad muuhulgas raamatupidaja oskustest selles valdkonnas (Nijenhuis 2016: 13) Seetõttu raamatupidajad, kes on varasemalt sarnaseid pettusi toime pannud, omandavad aja jooksul sellel alal kogemusi ning nad oskavad hiljem pettusi paremini varjata. Raamatupidaja poolt oskuslik

pettuste varjamine võimaldab selgitada juhtumeid, kus raamatupidaja on suutnud ettevõttele pikema aja jooksul kestvalt kahju tekitada, ilma, et seda oleks avastatud.

Austraalias pettusi sooritanud raamatupidajate uuringu tulemused näitavad, et raamatupidaja ebaausat käitumist soodustab olukord, kus ta tajub vahelejäämise tõenäosust madalana. See võib tuleneda sellest, et tema tegevust ei kontrollita või tehakse seda pealiskaudselt või ebajärjekindlalt. Pettusele võib ahvatleda olukord, kus raamatupidaja tajub ettevõtte juhatuse lohakat või hoolimatut suhtumist. Pettust soodustavad raamatupidaja võimalused ettevõtte juhtkonna eest infot varjata, nende hulgas ka see, kui juhatuse ei soovi raamatupidajalt kuigi põhjaliku info esitamist. Juhtumid, kus teised organisatsiooni liikmed on suutnud ilma vahelejäämata pettusi sooritada, tekitavad samuti ettekujutuse, et pettust on lihtne sooritada. Samuti võivad pettusele ajendada juhtumid, kus ebaausa käitumise avastamisele ei ole järgnenud tõsisemaid sanktsioone. (Dellaportas 2013: 31) Töö autor arvab, et kontrolli puudumisel või esimestele rikkumistele sanktsioonide mittejärgnemisel võib raamatupidajal tekkida karistamatuse tunne. Kui raamatupidajal õnnestub ühel korral pettust varjata, siis see võib muuta teda enesekindlamaks ning ta võib pettust korrata. Autor peab võimalikuks, et järgmised pettused võivad olla esimesest suuremad, sest raamatupidaja muutub julgemaks.

Pettuste toimepanekut soodustav surve võib tuleneda raamatupidajast endast või teistest isikutest, kes teda mõjutavad. Pettust soodustavad olukorrad, kus raamatupidajal tekkib isiklik vajadus suurte rahasummade järele, näiteks kui tal on rahalised raskused või hasartmängusõltuvus. Raamatupidaja võib langeda ka mõne teise isiku mõju alla, kes kallutab teda pettust toime panema. (Andon et al 2015: 13) Töö autor arvab, et siin on oluline ka raamatupidaja isiksus. Kui raamatupidaja on kergesti mõjutatav, siis võivad teised isikud teda ära kasutada ja ebaausale käitumisele suunata.

Austraalias pettusi sooritanud raamatupidajate uuringu põhjal on välja toodud nelja liiki pettusi soodustavaid survetegureid:

- majanduslikud põhjused – halb majanduslik olukord, suur võlakoormus, raskused laenu tagasimaksmisega, üle oma võimaluste elamine, ootamatu majandusliku olukorra halvenemine, ootamatu suur rahaline väljaminek, raamatupidajale kuuluva ettevõtte rahalised raskused;
- tööalased probleemid – tööalased ebaõnnestumised, edutamisest ilmajäämine, raamatupidaja vähene väärtustamine, hirm töökoha kaotuse ees, rahulolematuse tööga;
- sõltuvushäired – alkoholi-, narko- või hasartmängusõltuvus;

- muud põhjused – teise inimese mõju alla langemine, kõrge enesehinnang, reaalsuse eiramine, võimuvajadus (Dellaportas 2013: 31)

Suhtumine mõjutab hinnangut, mida pettuse sooritaja annab oma teole. Suhtumine võib ebaausa teo toimepanemist soodustada, kui inimene hindab seda moraalselt õigeks ja leiab oma teole õigustuse. Kui aga pettuse toimepanek nõuab inimeselt isiklike moraalsete ja eetiliste tõekspidamiste ületamist, siis on pettuse risk väiksem. (Andon et al 2015: 13) Lõputöö autor arvab, et raamatupidaja moraalsete ja eetiliste tõekspidamiste kohta annab teavet tema varasem käitumine. Kui raamatupidaja on varem sooritanud ebaausaid tegusid, näiteks on tegemist varavastaste kuritegude eest kriminaalkorras karistatud isikuga, siis on võimalik, et tema tõekspidamised lubavad teiste isikute vara enda kasuks pöörata.

Õigustuse ebaausaks käitumiseks võib mõnikord anda tööandja poolt tajutav ebaõiglus. Kui raamatupidaja tunneb, et teda ei ole ausalt koheldud või kui ettevõtte ei ole talle antud lubadustest kinni pidanud, siis võidakse oma ebaausat tegu õigustada sellega, et seda tehakse õigluse taastamise nimel. Näiteks kui raamatupidaja ei ole saanud soovitud töötasu ja ta tajub, et talle makstakse põhjendamatult madalat tasu, siis võib raamatupidaja mõelda, et tal on õigus oma algatusel võtta endale tööandja varadest täiendavat tasu. (Dellaportas 2013: 31) Lõputöö autor märgib, et seetõttu on ettevõttel oluline kohelda raamatupidajat õiglaselt. Kindlasti on tähtsad tema töö tasustamise küsimused ja tema huvidega arvestamine töökorralduse osas. Kui raamatupidaja tunneb, et ettevõtte teda ei väärtusta, kuid samal ajal on ettevõtte majanduslikult väga edukas, siis see võib suurendada pettuse riski.

Kui teised ettevõtte töötajad sooritavad samuti pettusi või kui organisatsiooni tegevus iseenesest on ebaaus, siis võib pettuse sooritanud raamatupidaja õigustada seda sellega, et ka teised käituvad sellisel viisil. Raamatupidaja võib pidada õiglaseks, et ta võtab oma osa ettevõtte ebaõiglastelt teenitud tulust. Sellist käitumisviisi on endale kergem põhjendada, kui ettevõtte teenib suurt tulu, sellest võib tekkida arvamus, et kui raamatupidaja omastab vaid väikese osa ettevõtte tuludest, siis see ei põhjusta ettevõttele märkimisväärset kahju. (Dellaportas 2013: 31)

Raamatupidaja võib õigustada pettust seoses vajadusega aidata teisi inimesi. Näiteks kui mõni raamatupidaja lähedane inimene on sattunud rahalistesse raskustesse, siis võidakse oma tegu õigustada selle inimese aitamisega. Samuti kui raamatupidaja enda pere on kehvast majanduslikus olukorras, siis võidakse pettust õigustada vajadusega toita lapsi vms. (Dellaportas 2013: 32)

Mõnikord, kui raamatupidaja on ise sattunud suurtesse rahalistesse raskustesse, siis võib ta ebaausal viisil omastada tööandja vara mõttega see hiljem tagasi maksta. Sellisel juhul ta mõtleb, et ta kõigest laenab oma tööandja käest hädavajaduse sunnil. Tegelikult juhtub aga sageli paraku, et hiljem raamatupidaja ei tagasta sellisel viisil võetud „laenu“ ja pigem ühe pettuse õnnestumine kallutab teda pettust kordama. (Dellaportas 2013: 32) Töö autori hinnangul võib mõnikord esineda ka võimalus, kus raamatupidaja või tema lähedase inimese rahalised raskused kestavad pikemat aega, näiteks hasartmängusõltuvuse tõttu, ja see soodustab pettuse jätkumist paljude kuude või isegi aastate jooksul.

Pettuse sooritamist mõjutavad kõik kolm pettuse kolmnurga aspekti korruga. Kui kõik kolm aspekti on pettuse sooritamist takistavad, siis võib arvata, et pettuse sooritamise risk on väike. Pettuse sooritamise risk võib olla aga juba oluline, kui üks teguritest pettust soodustab. (Andon et al 2015: 13) Näiteks võib soodne võimalus pettuse toimepanekuks ahvatleda tegema seda ka isikut, kellel ei ole suuremaid rahalisi probleeme või otsest vajadust sellisel viisil tulu teenida. Suured rahalised raskused võivad pettusele kallutada muidu kõrgete eetikastandarditega inimese. Kui aga inimese moraalsed tõekspidamised kiidavad pettuse sooritamise heaks, siis võib inimene üritada pettust ka siis kui selle sooritamine on keeruline ja risk pettuse avastamiseks on kõrge. Kõige kõrgem on pettuse toimumise risk, siis kui nii võimalus, surve kui suhtumine soodustavad ebaausat käitumist. Dellaportas (2013:37) toimub pettus siis, kui sellele kalduv inimene vajalike oskustega satub pettuse sooritamiseks soodsasse olukorda.

Wolfe ja Hermanson (2004) on lisanud pettuse kolmnurga mudelile veel neljanda aspekti, milleks on võimekus. Pettuse sooritamisele aitavad kaasa sellekohased oskused, teadmised ja võimed. Wolfe ja Hermanson (2004: 39) on toonud välja kuus erinevat tüüpi võimekust, mis mõjutavad raamatupidaja võimalusi pettuse sooritamiseks:

- ametipositsioonist tulenev võimekus – pettuse võimalust suurendavad ligipääsud ettevõtte andmetele, pangakontodele, õigused ettevõtte nimel tehinguid teha ja lepinguid sõlmida;
- inimese üldine vaimne võimekus;
- enesekindlus, mis annab tegutsemisjulgust pettuse sooritamiseks ja selle avastamise vältimiseks;
- veenimisoskus, mis võib aidata raamatupidajal kaasata teisi isikuid pettusesse või veenda neid sellest mitte teada andma;
- valetamisoskus – pettuse sooritaja peab vajadusel oskama järjepidevalt ja usutavalt valetada;
- stressitaluvus – pettuse sooritamine võib tekitada kõrget stressi ja sellega on vaja suuta toime tulla.

Pettuse toimepanemist võivad soodustada ka mõned raamatupidaja demograafilised tunnused. 2007.a. läbiviidud KPMG petturite uuringu kohaselt sooritavad pettusi tõenäolisemalt kõrgharidusega mehed vanuses 36-55 eluaastat. Sealjuures on meeste puhul pettuse kahju tööandjale keskmiselt kaks korda suurem kui naiste korraldatud pettustes. Pettuse toimepannud töötaja on tavaliselt töötanud ettevõttes juba pikemat aega, mis tähendab, et uued töötajad ei ole pettuste puhul kõige suuremaks riskirühmaks. (CIMA 2009: 15) Siit saab järeldada, et ettevõtte ei tohi pikka aega töötanud raamatupidajat liigselt usaldama hakata isegi siis, kui raamatupidaja on ennast paljude aastate jooksul väga usaldusväärseks näidanud.

Seega esinevad mitmed tunnused, mis viitavad raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamise riskile. Raamatupidaja ebaausat käitumist võivad ajendada soodsa võimaluse olemasolu ja finantsprobleemid. Samuti võivad seda soodustada raamatupidaja oskused ja teadmised pettuse sooritamiseks. Nende tegurite arvesse võtmine võib olla võimaluseks raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamise riski vähendamiseks.

1.3. Raamatupidaja poolt ettevõttele kahju tekitamise vältimine

Selles alapeatükis tuuakse välja ettevõtte võimalused raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamise ja sellega ettevõttele kahju tekitamise vältimiseks. Siinkohal tuginetakse olemasolevas kirjanduses väljapakutud soovitudele. Raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamise tõkestamiseks soovitatakse kasutada mitmeid meetmeid, õigemini ongi paremaid tulemusi võimalik saavutada siis, kui kasutatakse kombinatsiooni erinevatest meetmetest.

Sellised meetmed jagunevad oma põhiolemuselt kolmeks:

- ennetavad meetmed, millega vähendatakse võimalust raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamiseks;
- kontrollmeetmed, mis on suunatud raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamise avastamisele;
- karistusmeetmed, mida rakendatakse pärast usalduse kuritarvitamise avastamist. (Nijenhuis 2016: 17)

Raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamise võimaluse vähendamiseks soovitatakse vähendada pettuse õnnestumise tõenäosust. Seda on võimalik teha erinevatel viisidel. Üheks võimaluseks on piirata raamatupidaja käsutuses olevaid vahendeid ja ressursse, mida raamatupidaja saab ebaausalt ära kasutada. Teine võimalus on tugevdada kontrolli raamatupidaja tegevuse üle, et

tema ebaaus tegevus võimalikult kiiresti ja suure tõenäosusega avastataks. (Dellaportas 2013: 32) Töö autori arvates on kõige paremad võimalused usalduse kuritarvitamise võimaluse vähendamiseks, kui korraga rakendatakse mitut erinevat tüüpi meetmeid.

Ennetavate meetmetena saab rakendada sisekontrolli ja eetilisi põhimõtteid (Dorminey et al 2012: 571). Raamatupidajate ebaausat käitumist võib tõkestada sisekontroll, mille tegevuse ulatus on kaugelt laiem kui ainuüksi raamatupidajate töö kontrollimine. Sisekontroll peab olema pidev protsess, millega järjepidevalt kontrollitakse ettevõtte ressursside kasutamist, ettevõtte operatsioonide teostamist ja selle dokumenteerimist. (Cho, Lau 2012)

Wolfe ja Hermanson (2004: 40) väitel peab olema kontroll raamatupidaja üle seda tugevam, mida rohkem on põhjust arvata, et raamatupidajal võiks olla võimalust või oskusi usaldust kuritarvitada. Näiteks kui raamatupidajale on antud laiemad õigused ettevõtte vara käsutamiseks, siis sellest tulenevalt tuleb tema tegevust ka rohkem kontrollida. Samuti, kui on alust arvata, et raamatupidaja võib olla väga kõrgete erialaste oskustega, mis muudavad pettuse sooritamise lihtsamaks, on samuti põhjust teda rohkem kontrollida.

Raamatupidajate poolt sooritatavate pettuste ja üldse ebaausa ja ebaeetilise käitumise esinemist võib vähendada sobiv organisatsioonikultuur. Kui eetiliste põhimõtete järgimine on organisatsioonis au sees ja organisatsiooni liikmed reaalsuses ka sellisel viisil käituvad, siis see tekitab raamatupidajas eeldatavasti rohkem eetilisi kõhklusid, kui ta kavatses ebaausale teele asuda. Väga oluline on siinkohal, et organisatsiooni juhtkond oleks isiklikuks eeskujuks. (Dorminey et al 2012: 572) Martinson (2016: 40) soovib, et tööandjad võiksid nõuda raamatupidajatelt eetikakoodeksi tundmist. Mitte alati ei ole kõik raamatupidajad selles olevatest põhimõtetest teadlikud. Siiski võib arvata, et eetikakoodeksi põhimõtete tundmine aitab ebaausate raamatupidajate teenuste kasutamist vältida vaid osaliselt, sest eetikapõhimõtete tundmine ei ole iseenesest takistusteks nende rikkumisel.

Ennetavaks meetmeks võib pidada ka raamatupidaja põhjaliku taustakontrolli teostamist enne temaga lepingulise töösuhte alustamist. Selle käigus on oluline selgitada välja, kas raamatupidamisteenust osutama hakkav isik ei ole varasemalt pettuste või muude varavastaste tegude eest karistatud. Selle kõrval võib abi olla raamatupidaja krediidi ajaloo uurimisest, isiklikud maksehäired võivad tekitada ebaausa käitumise riski. Loomulikult on asjakohane kontrollida raamatupidaja varasemat töökogemust ja vastava kvalifikatsiooni olemasolu, küsida soovitusi tema endistelt tööandjalt. Taustakontrolli teostamine ei peaks piirduma üksnes uue

raamatupidaja töölevõtmisega. Asjakohane on taustakontrolli läbiviimine ka raamatupidaja edutamisel suurema vastutusega ametikohale. (CIMA 2009: 35) Töö autor rõhutab siinkohal, et aja jooksul võivad tekkida raamatupidajal pettust soodustavad asjaolud. Näiteks võib raamatupidaja sattuda rahalistesse raskustesse, ta võib langeda mõne teise isiku mõju alla. Seetõttu võib pettust sooritada ka raamatupidaja, kes töölevõtmisele eelnenud taustakontrolli põhjal tundus väga usaldusväärne.

Raamatupidajate tööülesannete hulka võivad kuuluda ettevõtte rahavoogude jälgimine maksete tegemine ettevõtte nimel ja maksudeklaratsioonide esitamine. Sellised tegevused eeldavad, et raamatupidajatele võimaldatakse ligipääs ettevõtte pangakontodele ja sularahakassale. (Salvik, Tšimpoaka 2012: 24) Nende ülesannete usaldamine raamatupidajale ja selleks võimaluste loomine ei ole ettevõtte jaoks tingimata kohustuslik. Ettevõtte tegevust on võimalik korraldada selliselt, et raamatupidajal ei ole võimalik teha ettevõtte nimel makseid või et juhatuse liikmed esitavad Maksu- ja Tolliametile maksudeklaratsioone. Samas nende ülesannete delegeerimine raamatupidajale jätab juhatuse liikmetele rohkem aega teiste ülesannetega tegelemiseks.

Äriühingu rahaasjade usaldamist raamatupidajale võib võrrelda kui oma isikliku pangakonto sõbrale usaldamiseks. Vaatamata sellele, et raamatupidaja ja juhatuse vahel võivad olla välja kujunenud vastastikused usaldusväärsed suhted, vajab selline usaldus kindlasti kontrolli ja järelvalvet raamatupidaja üle. (Madisson et al 2012: 17)

Sisekontroll toimib ühtlasi nii raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamist ennetava ja kontrolliva meetmena. Tõhusa sisekontrolli olemasolu peaks iseenesest vähendama raamatupidajate soovi usaldust kuritarvitada, sest tõenäosus selle avastamiseks suureneb. Kui aga raamatupidaja ikkagi otsustab ebaausale teele asuda, siis tõhus sisekontroll aitab pettust avastada. Kiire pettuse avastamisega on võimalik kahju ulatust piirata. (Dorminey et al 2012: 571)

Usalduse kuritarvitamise vältimiseks on oluline raamatupidajate tegevust kontrollida, aga siin kerkib esile küsimus sisekontrolli usaldusväärsest ja oskustest. Võivad tekkida olukorrad, kus raamatupidaja mängib sisekontrolliga kokku, mistõttu viimane ei teata äriühingu juhatust avastatud pettusest või siis ei oma sisekontroll piisavaid oskuseid, et pettust avastada. Oskuslik raamatupidaja võib suuta sisekontrolli ebapiisavaid teadmisi või pealiskaudsust ära kasutada ning ta võib suuta oma ebaausat tegevust varjata. (Andon et al 2015: 13) Siit järeldub, et kui äriühingu juhatust kasutab sisekontrolliks kolmandaid isikuid, siis võib juhtuda, et pettust ikkagi

ei avasta. Samas kui sisekontrolli teostab juhatus ise on ka võimalus, et raamatupidaja suudab pettust juhatuse eest oskuslikult varjata, eriti kui juhatuse liikmetel pole vastavaid eriteadmisi ning juhatuse liikmed on tavapäraselt hõivatud muude tegemistega.

Raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamist võivad mõnikord märgata ettevõtte töötajad, kuid mitte ettevõtte juhatus. Sellistel juhtudel sõltub pettuse tõkestamine sellest, kas seda märganud töötajad teavitavad juhatust. Kui raamatupidajal õnnestub pettust märganud töötajaid enda kasuks veenda, siis ei pruugi nad sellest juhatust teavitada. Sellist olukorda aitab vältida, kui organisatsioonis kehtestatakse kindel praktika, kuidas pettusekahtlustest teavitada. Soovitav on töötada välja vastavad juhendmaterjalid ja viia töötajate seas läbi sellekohaseid koolitusi. (CIMA 2009: 30)

Raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamist võib ettevõtte seisukohast lähtudes käsitleda kui operatsiooniriski. Ettevõtete puhul on sageli probleemiks, et operatsiooniriski alahinnatakse, näiteks kardetakse, et ettevõttele tekitavad kahju pigem kolmandad isikud, kui ettevõtte enda töötajad. (CIMA 2009: 35) Raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamise avastamisele aitab kaasa vastava riskianalüüsi läbiviimine. Sellega määratletakse võimalikud riskid usalduse kuritarvitamiseks, hinnatakse nende esinemise tõenäosusust ja mõju ning töötatakse välja meetmed riskide maandamiseks. Riskianalüüs võimaldab terviklikku lähenemist riskidele ja selle põhjal saab töötada välja kompaktse meetmestiku riskide maandamiseks. Raamatupidaja tegevusega seotud riskide osas tasub olla loov ja üritada välja mõelda erinevaid võimalusi, kuidas tal on võimalik enda huvides organisatsioonile kahju tekitada. Riskide tuvastamist on seetõttu teha rümatööna ja võib kasutada ajurünnaku meetodit. (Dorminey et al 2012: 575)

Tõhusamat kontrolli raamatupidaja tegevuse üle võimaldab ettevõttevälise audiitori kasutamine. Kui raamatupidaja tegevust hindab ettevõtteväline subjekt, siis suhtub ta ettevõttes toimuvasse erapooletumalt ja ettevõttevälist isikut on raamatupidajal keerulisem mõjutada. Audiitori valimisel on oluline osata hinnata tema võimekust raamatupidaja tegevuses pettuseid tuvastada. Samuti aitab pettuse avastamise võimalusele kaasa kui ettevõtte juhtkond teeb audiitoriga koostööd ja informeerib teda võimalikest riskidest, näiteks jagab temaga riskianalüüsi tulemusi. (Dorminey et al 2012: 576) See võimaldab audiitoril pöörata rohkem tähelepanu võimalikule pettusele viitavatele asjaoludele. Samas tuleb arvestada, et auditi läbiviimise peamine eesmärk ei ole pettuste avastamine

Raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamisele võivad viidata mõnikord ka märgid raamatupidaja käitumises. Näiteks kui väliselt on näha, et raamatupidaja tarbimiskulutused ja elustiil on hüppeliselt kasvanud vaatamata sellele, et tema töötasu pole samas proportsioonis kasvanud, siis see võib viidata võimalusele, et raamatupidaja on usalduse kuritarvitamise läbi tulu saanud. Samas on see muidugi vaid üks võimalik selgitus sellisele muutusele. Pettusele võivad viidata muutused raamatupidaja käitumisviisides, meeleolus, suhtlusstiilides. Sage paranduste tegemine aruannetes ja dokumentides ning nende esitamisega viivitamine võib samuti viidata pettuse võimalusele ja raamatupidaja katsetele seda varjata. (CIMA 2009: 40)

Raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamise vältimisel ei tohi ka juhatus minna äärmustesse, sest väga ranged ennetavad ja kontrollimeetmed võivad raamatupidajas ja ka teistes organsatsiooni liikmetes tekitada usaldamatuse tunde. (Dorminey et al 2012: 577) Seega on vajalik saavutada mõistlik tasakaal usalduse ja kontrolli vahel.

Seega on kirjanduses toodud soovitude põhjal ettevõttel kasulik raamatupidaja tegevuse kontrollimiseks kasutada paljudest meetmetest koosnevat paketti. See peab algama juba jälgimisest, et raamatupidajaks satuks isik, kelle puhul ei ole kõrgendatud usalduse kuritarvitamise riski. Loomulikult ei ole sellega võimalik pettusi välistada. Olulisel kohal on organisatsioonikultuur, eetikapõhimõtted ja sisekontroll.

2. RAAMATUPIDAJA POOLT USALDUSE KURITARVITAMISE UURING

2.1. Uurimismetoodika ja kohtulahendite valik

Töös uuritakse kriminaalasjade, milles raamatupidaja on tekitanud ettevõttele usalduse kuritarvitamise teel kahju, lahendeid. Kohtulahendite analüüsi ja töö esimese osa põhjal töötatakse välja ettevõtete jaoks soovitusel, kuidas vältida raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamist.

Kohtulahenditest uuritakse aastate 2011-2017 kohta jõustunud kriminaalasjade lahendeid, milles raamatupidaja on süüdimõistetud ettevõttele kahju tekitamise eest. Kohtulahendite otsing teostati Riigi Teataja veebilehel olevast kohtulahendite andmebaasis. Otsingus kasutati otsingusõna „raamatupidaja“. Kokku leiti 175 kohtulahendit.

Seejärel tutvus töö autor leitud lahendite sisuga ja valis analüüsiks lahendid, mille puhul on tegemist juhtumiga, kus raamatupidaja on ettevõttele kahju tekitanud. Enamus leitud kohtulahenditest jäeti analüüsist kõrvale, sest sõna „raamatupidaja“ võib kohtulahendis esineda väga erinevatel põhjustel ja see ei pea tingimata olema seotud raamatupidaja poolt sooritatud kuriteoga.

Kokku leiti 10 analüüsiks sobivat kohtulahendit. Lahendite analüüsi käigus selgus, et ühes kohtuasjas mõisteti raamatupidaja talle esitatud kriminaalsüüdistuses kohtu poolt õigeaks. Seetõttu jäeti see lahend analüüsist välja ja edasises analüüsis on kasutatud üheksat kohtulahendit.

Lahendite analüüsi puhul selgitati iga lahendi puhul välja, kuidas raamatupidaja ettevõttele kahju tekitas ja millised asjaolud tegid selle võimaluseks. Selle põhjal koostati kokkuvõtlikud kohtulahendite kirjeldused, kus on esitatud lõputöö lahendiga seotud olulised asjaolud. Iga lahendi juures fikseeriti, millistel viisidel raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamine toimus,

millised asjaolud seda soodustasid ning millised olid karistusseadustiku paragrahvid, mille alusel raamatupidaja süüdi mõisteti.

Seejärel viidi läbi analüüs, kus üldistavalt toodi välja raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamise viisid kõikide lahendite pealt kokku ja esitati nende sagedused graafikul. Samal viisil analüüsiti usalduse kuritarvitamist soodustanud asjaolusid. Lisaks analüüsiti ka raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamise ajalist kestust.

2.2. Kohtulahendite kokkuvõtted

Selles alapeatükis esitatakse uuritavate kohtulahendite kokkuvõtted. Iga kohtulahendi juures tuuakse ära juhtumi kirjeldus. Samuti tuuakse välja asjaolud, mida kohus tuvastas (kui kohtuasja ei lahendatud kokkuleppemenetluses) ning karistusseadustiku paragrahvid, mille alusel raamatupidaja süüdi mõisteti.

Kohtulahend 1. Eimar Astok töötas OÜ-s BK pearaamatupidajana ja samaaegselt oli Eimar Astok ka likvideerimisel oleva OÜ A likvideerijaks. Eimar Astok olles tööl OÜ BK tegi pearaamatupidajana ilma õigusliku aluseta OÜ BK erinevatelt pangakontodelt isiklikes huvides ülekandeid likvideerimisel oleva OÜ A pangakontole kogusummas 95 378,52 krooni. Lisaks tegi Eimar Astok OÜ BK pangakontodelt ülekandeid GFAB (tegevuskoht Rootsi Kuningriigis) AS-i Swedbank arvelduskontole summas 116 762,7 krooni, kes tegeleb M Ltd jaoks kaughasartmängukeskkonna rahaliste panuste vahendamisega. Lisaks sellele pööras Eimar Astok enda kasuks tema valduses oleva OÜ BK sularahakassa summas 145 814,65 krooni. Kogu see tegevus toimus 3 kuu jooksul.

Kohus tuvastas, et Eimar Astok oli tegutsenud kavatselt ning tema tegevus toimus regulaarselt. Eimar Astok tunnistas, et kulutas omastatud raha peamiselt hasartmängude tarbeks. Eimar Astok oli varem kriminaalkorras karistatud KarS § 201 lg 2 p 2 (omastamine suures ulatuses) järgi. Eimar Astok mõisteti Harju Maakohtu poolt süüdi KarS § 201 lg 2 p 1 (omastamine varem varavastase kuriteo toimepannud isiku poolt) järgi.

Kohtulahend 2. Maimu Valtenberg töötas MÜ EÕÜ sekretär-raamatupidajana. Ta oli ainsaks isikuks kelle käsutuses olid MÜ EÕÜ pangakaardid. Ajavahemikul 01.01.2006.a. kuni 28.02.2008 oli vastavalt töölepingule Maimu Valtenbergi netopalk 66 979 krooni, kuid samal

perioodil kandis Maimu Valtenberg MÜ EÕU kontolt endal isiklikule pangakontole töötasu 97 465 krooni. Samuti kandis Maimu Valtenberg MÜ EÕÜ kontolt raha enda isiklikule kontole selgitustega „majanduskulude aruanne“ või „tegevuskulude aruanne“, kuigi ta ei esitanud MÜ EÕU ühtegi kuluaruannet. Lisaks sellele võttis ta MÜ EÕU pangakontolt sularahaautomaatide kaudu välja sularaha ja omastas selle. Kokku tekitas Maimu Valtenberg oma tegevusega kahju 457 081,90 krooni ehk 29 212, 86 eurot. Kogu see tegevus toimus 14 kuu jooksul.

Kohtuasi lahendati kokkuleppemenetluses, kohus kinnitas kokkuleppe, mille kohaselt Maimu Valtenberg mõisteti süüdi KarS § 201 lg 2 p 2 (omastamine suures ulatuses) järgi.

Kohtulahend 3. Marek Jaakson-Küttim töötas OE OÜ raamatupidajana ja omas juurdepääsu OE OÜ arveldusarvele, teostas OE OÜ arveldusarvelt alusetuid ülekandeid RFOÜ arveldusarvele, mille juhatuse liige ta ise on, kogusummas 120 000 krooni.

Kohtuasi lahendati kokkuleppemenetluses, kohus kinnitas kokkuleppe, mille kohaselt Marek Jaakson-Küttim mõisteti süüdi KarS § 201 lg 1 (omastamine) järgi.

Kohtulahend 4. Leet Nellis töötas Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus SA raamatupidaja-büroojuhina, kellele olid tööülesannete täitmiseks usaldatud tööandja pangakontodel olevad vahendid. Leet Nellis kasutades tööandja pangakontot majanduskulude eest tasumiseks, kuid selle käigus kasutas osaliselt tööandja vahendeid isiklike kulude eest tasumiseks. Leet Nellis kandis tööandja arvelt raha isiklikule pangakontole, võttis tööandja kontolt välja raha sularahas või tegi tööandja pangakaardiga makseid isiklike kulude eest tasumiseks. Isiklike kulude katteks tehtud kulutuste seostamiseks tööandja majandustegevusega, tellis Leet Nellis arve väljastajatelt moonutatud sisuga arveid. 29 korral tasus Leet Nellis tööandja kontolt isiklike puhkusereiside ja majutusteenuste eest. Selle varjamiseks esitas tööandjale valeandmetega lähetuskulude aruandeid, millel oli võltsitud allkiri. Lisaks sellele kandis Leet Nellis enda isiklikule pangakontole töötasu ja preemiaid ilma tööandjaga kokkuleppeta. Kokku tekitas Leet Nellis oma tööandjale kahju 36 000,89 euro ulatuses, milleks tal kulus 4 aastat ja 8 kuud.

Kohtuasi lahendati kokkuleppemenetluses, kohus kinnitas kokkuleppe, mille kohaselt Leet Nellis mõisteti süüdi KarS § 201 lg 2 p 2 (omastamine suures ulatuses) ja § 345 lg 1 (võltsitud dokumendi kasutamine) järgi.

Kohtulahend 5. Lea Veisner töötas AS Võru Teataja raamatupidajana ja omas juurdepääsu tööandja pangakontole. Lea Veisner tegi tööandja pangakontolt mitmete erinevate selgitustega

ülekanded isiklikule arvelduskontole ilma tööandjalt sellekohast nõusolekut omamata, sh kandis ta enda pangakontole kokkulepitust suuremas ulatuses töötasu ja tasus ettevõtte kontolt selle pealt tööjõumaksusid. Lea Veisner tasus tööandja arvelt isiklike kulude eest, samuti kasutas ta isiklikuks otstarbeks tööandja kütusekaarti. Lea Veisner tekitas 4 aasta jooksul tööandjale sellega kahju 3 580 637,21 krooni ehk 228 844,42 eurot.

Kohtuasi lahendati kokkuleppemenetluses, kohus kinnitas kokkuleppe, mille kohaselt Lea Veisner mõisteti süüdi KarS § 201 lg 2 p 2 (omastamine suures ulatuses) järgi.

Kohtulahend 6. Ella Vaide töötas AS KEK Invest raamatupidajana. Ella Vaide tegi tööandja pangakontolt enda pangakontodele alusetud ülekanded töö- ja puhkusetasuna, avansina, majanduskuluna, sõiduauto kasutamise kompensatsioonina ja AS-ga KEK Invest olematute lepingute eest, samuti tasus enda isiklike arveid, millede osas ei ole AS KEK Invest Ella Vaide suhtes vastavaid käskkirju ja korraldusi väljastanud ning lepinguid sõlminud. Oma tegevuse varjamiseks Ella Vaide kajastas ettevõtte raamatupidamisprogrammis ebatõeseid kandeid ja AS KEK Invest juhatusele esitatavatelt pangakonto väljatrükkidelt eemaldas valikuliselt ülekandeid. Samuti esitas Ella Vaide võltsitud deklaratsioone Maksu- ja Tolliametile. Kokku tekitas Ella Vaide tööandjale kahju 67 251, 76 euro ulatuses, milleks tal kulus 2 aastat ja 6 kuud.

Kohtuasi lahendati kokkuleppemenetluses, kohus kinnitas kokkuleppe, mille kohaselt Ella Vaide mõisteti süüdi KarS § 201 lg 2 p 2 (omastamine suures ulatuses), §344 lg 1 (dokumendi võltsimine), §345 lg 1 (võltsitud dokumendi kasutamine) ja §381¹ lg 1 (raamatupidamise kohustuse rikkumine) järgi.

Kohtulahend 7. Ettel Sõber töötas AS XXX raamatupidajana. Ettel Sõber omastas ettevõtte sularaha ja tegi raamatupidamisprogrammis näilikke kandeid näidates, et tema poolt omastatud AS XXX sularaha on kassast panka jõudnud, mida tegelikkuses panka ei viidud või kajastati raamatupidamises panka viidud summast suurem summa. Näiliked kanded seisnesid selles, et Ettel Sõber suurendas ostjatelt laekumata arvete saldosid, vähendas kontode „Võlad tarnijatele“ saldot ja korrigeeris teiste kontode saldosid, et varjata kassast kõrvaldatud sularaha ilmsikstulekut raamatupidamise kontrolli käigus. Samuti kandis Ettel Sõber tööandja pangakontolt alusetult raha enda abikaasa ja tütrele kuuluvale osahingule. Kokku tekitas Ettel Sõber 6-aastase perioodi jooksul tööandjale kahju 387 151,91 euro ulatuses.

Kohtuasi lahendati kokkuleppemenetluses, kohus kinnitas kokkuleppe, mille kohaselt Ettel Sõber mõisteti süüdi KarS § 201 lg 2 p 2 (omastamine suures ulatuses) järgi.

Kohtulahend 8. Tessa Kütimets oli volitatud kasutama Erke Veod OÜ ja Jussi Rehviabi OÜ poolt maksuameti keskkonnas nimetatud äriühingu raamatupidaja paketti. Tessa Kütimets sai sellega õiguse esitada äriühingu nimel Maksu- ja Tolliametile enammakstud maksude tagastustaotlusi. Tessa Kütimets määras nimetatud taotlustes ebaseaduslikult õigustatud käibemaksutagastuse saaja Erke Veod OÜ asemel käibemaksutagastuse saajaks temale endale kuuluvate äriühingute ja tema poolt asutatud mittetulundusühingu pangakontod. Selle tulemusena Maksu- ja Tolliamet teostas käibemaksu tagastustaotluste alusel ülekanded Tessa Kütimetsa kontrolli all olevatele pangakontodele. Sellisel viisil tekitas Tessa Kütimets kahele äriühingule 4 440 eurot kahju.

Kohtuasi lahendati kokkuleppemenetluses, kohus kinnitas kokkuleppe, mille kohaselt Tessa Kütimets mõisteti süüdi KarS § 201 lg 2 p 1 (omastamine varem varavastase kuriteo toimepannud isiku poolt) järgi.

Kohtulahend 9. Silva Milder omas töötades raamatupidajana juurdepääsu tööandja sularahakassale ja pangakontole. Silva Milder omastas ettevõtte kassas olevat sularaha ning võttis ettevõtte pangakaardiga pangaautomaatidest välja sularaha, mille omastas. Samuti tasus Silva Milder ettevõtte pangakaardiga kaardimakseid isiklike kulude tarbeks. Kokku tekitas Silva Milder ettevõttele kahju 91 059, 22 euro ulatuses ja selleks kulus tal 18 kuud.

Kohtulahendi kohaselt oli Silva Milderi tegevus ajendatud eesmärgist aidata umbes 50 000 euro suurust võlga omavat tuttavat. Silva Milder mõisteti Pärnu Maakohtu poolt süüdi KarS § 201 lg 2 p 2 (omastamine suures ulatuses) järgi.

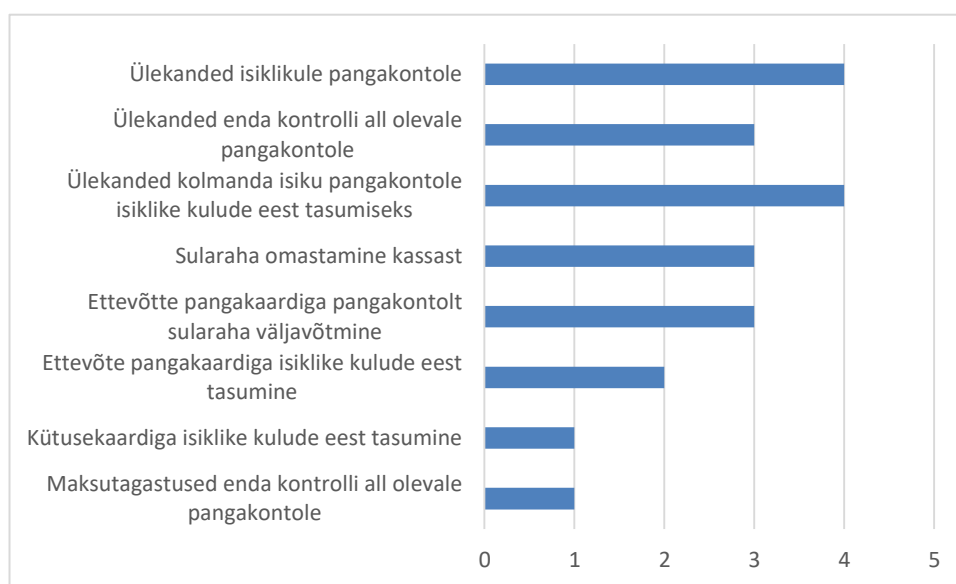
2.3. Kohtulahendite analüüs

Selles alapeatükis esitatakse uuritavate kohtulahendite analüüs. Selle juures tuuakse välja juhtumiste ühised jooned ning võimalikud põhjused, mis võimaldasid raamatupidajatel tööandjale kahju tekitamist.

Kõige rohkem oli raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamine seotud pangaulekannete tegemisega, mis võimaldasid raamatupidajal kasutada ettevõtte pangakontol olevat raha isiklikuks hüvanguks. Kõige lihtsamaks võimaluseks, mida esines neljas kohtulahendis (2, 4, 5, 6) oli ülekande tegemine raamatupidaja isiklikule kontole (Joonis 2). See võis seisneda täieseti

alusetute kannete tegemises, kuid raamatupidaja võis ka kanda enda isiklikule kontole töötasu või kuluhüvitist suuremas ulatuses kui oli kokkulepitud. Sealjuures raamatupidaja deklareeris endale alusetult makstud töötasu ja ettevõtte tasus selle pealt tööjõumaksud.

Teiseks võimaluseks oli, et tehti pangaülekanDED enda kontrolli all olevale kontole, mida oli kokku kolm juhtumit (1; 3; 7). Nende juhtumite juures oli raamatupidaja makse saanud ettevõtte likvideerijaks, juhatuse liikmeks või siis tehti ülekanDED ettevõtte, mille juhatusse kuulusid raamatupidaja pereliikmed, kontole.

Joonis 2. Raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamise viisid, juhtumite arv (autori joonis)

Kolmas võimalus ettevõtte pangakonto kasutamisel usalduse kuritarvitamise juures oli, et raamatupidaja tegi ülekanDED kolmandate isikutele pangakontole, mis võimaldasid raamatupidajal kasutada ettevõtte raha isiklikes huvides. Selliseid juhtumeid oli kokku neli (1; 4; 5; 6) Sageli oli raamatupidaja teinud selliseid kanDED korduvalt ja kõikvõimalike kulude katmiseks, sealjuures isegi kandnud raha hasartmängukeskkonna kontole, milline ülekanne oleks kindlasti tähelepanu ärratanud kui ettevõtte juhatuse oleks pangakontot kontrollinud.

Kokku oli selliseid juhtumeid seitse, kus ühel või teisel viisil raamatupidaja kasutas ära ettevõtte pangakontot usalduse kuritarvitamiseks. Kuna sageli on raamatupidajate ülesanneteks ettevõttel nimel pangaülekannete tegemine, siis on ka loogiline, et sellisel viisil palju pettuseid tehakse.

Järgmisena saab välja tuua juhtumid, kus raamatupidaja omastas ettevõtte kassast sularaha. Neid juhtumeid oli kokku kolm (1; 7; 9). Sellised juhtumid saavad võimalikuks, kui raamatupidajal on

juurdepääs ettevõtte sularahakassale. Ühe juhtumi puhul selgus, et raamatupidaja regulaarseks ülesandeks oli ettevõtte sularaha sissemaksud pangakontole.

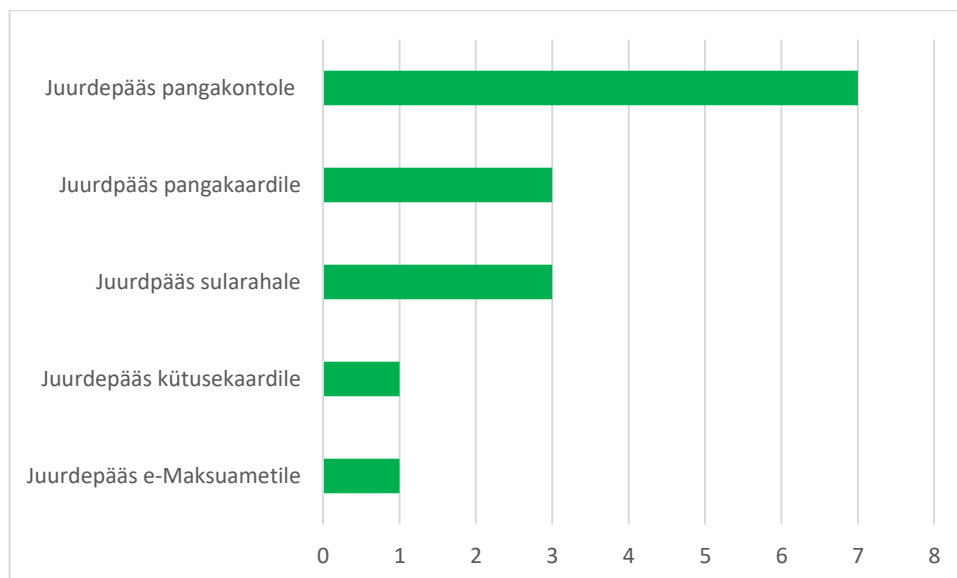
Kokku kolmes juhtumis kasutati usalduse kuritarvitamise juures ettevõtte pangakaarti. Sealjuures kõigi kolme nimetatud juhtumi puhul (2; 4; 9) võttis raamatupidaja pangakaardiga sularaha välja ja omastas selle.

Ettevõtte pangakaardi kasutamisele on sarnaseks juhtumiks kohtuasi 5, kus raamatupidaja kasutas ettevõttele kuuluvat kütusekaarti isiklikes huvides. Sellel juhul raamatupidaja tankis oma isiklikku sõiduautot ettevõtte kütusekaardiga, ilma, et selleks oleks ettevõtte juhatuse nõusolek.

Teistest juhtumitest erineb kohtuasi nr 8, mille puhul seisnes pettus ettevõttele tehtavate käibemaksutagastuste suunamises enda kontrolli all oleva ettevõtte pangakontole. Pettus sai võimalikuks, sest raamatupidajal oli võimalus e-Maksuametis valida konto, millele ettevõtte käibemaksutagastused kantakse.

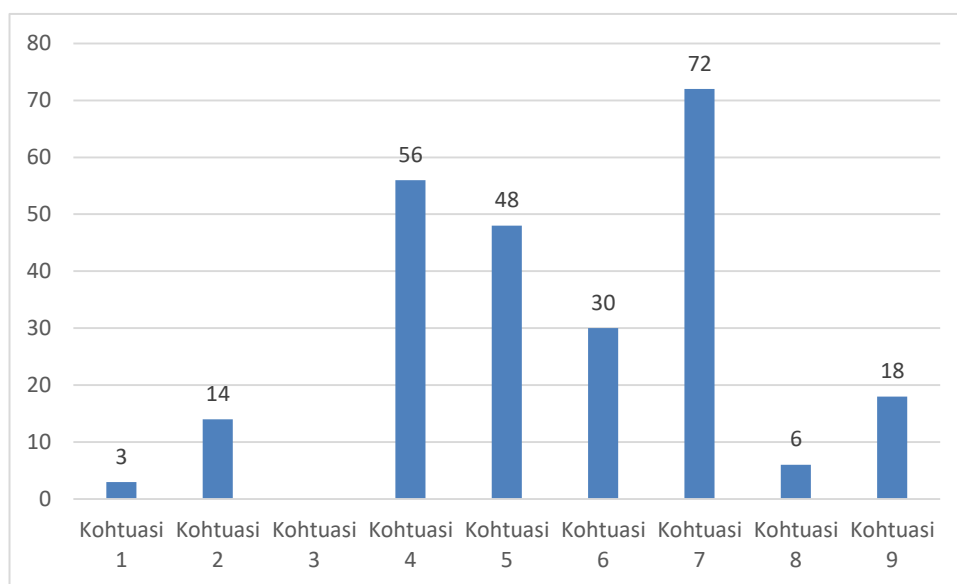
Kolme kohtulahendi puhul (4; 6, 7) esitas raamatupidaja valeandmeid sisaldavaid aruandeid või deklaratsioone enda tegevuse varjamiseks. See võis seisneda võltsitud lähetuskulude aruande esitamises või pangakonto väljavõtete esitamises, millelt olid osa tehinguid kustutanud. Ühe juhtumi korral tegi raamatupidaja näilikke kandeid raamatupidamisregistrites, mis võimaldas koostada aruande, kust ei ilmnenu, et raamatupidaja on kassast sularaha kõrvaldanud. Kõigis kolmes juhtumis oli raamatupidaja tegevuse eesmärgiks luua ettevõtte juhatuses ettekujutus, et raamatupidaja ei ole talle usaldatud ettevõtte vahendeid kuritarvitanud. Kohtulahendis nr 6 oleks selline pettus kergesti avastatud, kui ettevõtte juhatuse oleks ise kontrollinud ettevõtte pangakontot.

Joonisel 3 toodud andmed näitavad, et kõige rohkem (7 juhtumit) sai usalduse kuritarvitamine võimalikuks, sest raamatupidajal oli juurdepääs ettevõtte pangakontole. Võrdselt kolme juhtumi korral võimaldas pettust juurdepääs ettevõtte pangakaardile või sularahale. Üks juhtum sai võimalikuks tänu raamatupidaja juurdepääsule ettevõtte kütusekaardile ja üks tänu e-Maksuameti kasutajaõigustele.

Joonis 3. Raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamist võimaldanu asjaolud, juhtumite arv (autori joonis)

Kui vaadata raamatupidajate usalduse kuritarvitamise kestust, siis enamasti oli tegemist pikka aega vältavate kuritegudega, kus esimese ja viimase episoodi vahel jäi mitu aastat. Kohtuasjas 7 oli see periood koguni 6 aastat. Keskmiselt vältas raamatupidaja ebaseaduslik tegevus 30,9 kuud ehk rohkem kui kaks ja pool aastat. Kohtuasja 3 juures ei olnud avaliku kohtulahendi põhjal võimalik tuvastada, kaua raamatupidaja kuritegu kestis. Vaid kahe juhtumi puhul oli kuriteo kestvus vähem kui üks aasta ning kolme juhtumi puhul kestis usalduse kuritarvitamine vähemalt 4 aastat. (Joonis 4)

Joonis 4. Raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamise kestus kuudes (autori joonis)

Kohtuasja 1 puhul oli usalduse kuritarvitamist soodustavaks asjaoluks raamatupidaja hasartmängusõltuvus, mistõttu ta tegi ettevõtte pangakontolt ülekandeid hasartmängukeskkonda, kus ta ise mängis.

Kohtuasjades 1 ja 8 oli raamatupidaja varem kriminaalkorras karistatud varavastase kuriteo sooritamise eest. Need juhtumid näitavad, et raamatupidajana lubati töötada isikul, kelle puhul võib eeldada, et risk usalduse kaotamiseks on kõrge.

2.4. Soovitused raamatupidaja poolt ettevõttele kahju tekitamise vältimiseks

Töö tulemused näitavad, et uuritud kohtulahendites on mõnedel juhtudel töötanud raamatupidajana isikud, kelle puhul võib eeldada riski usalduse kuritarvitamiseks. Näiteks kahes juhtumis on raamatupidajaks olnud eelnevalt varavastaste kuritegude eest kriminaalkorras karistatud inimene. Selliseid juhtumeid oleks olnud võimalik ära hoida, kui oleks juba enne raamatupidajaga lepingulisse suhtesse asumist tema tausta kontrollitud.

Ka varasmates uuringutes on toodud välja taustakontrolli vajalikkus, sealjuures on rõhutatud ka vajadus uurida raamatupidaja finantsolukorda ja finantsprobleemide olemasolu (CIMA 2009: 35). Lõputöö autor arvab, et raamatupidajana tööle asuva isiku taustakontroll peaks võimalusel kontrollima kõikide pettuse kolmnurgas mudelis olevate eelduste olemasolu raamatupidajal. Seega oleks vaja uurida veel erinevate sõltuvushäirete olemasolu (ka uuritud kohtulahendites oli ühel juhul raamatupidajal hasartmängusõltlane). Samuti peaks ettevõtte hindama, milline on raamatupidaja suhtumine aususesse ja eetikapõhimõtetes. Raamatupidaja taustakontroll peaks olema eriti oluline, kui talle usaldatakse õigused ettevõtte pangakontol tehingute tegemiseks või võimalused ettevõtte sularahaga tehinguid teha. Selliste õiguste andmine isikule, kes on juba varasemalt varavastase kuriteo eest kriminaalkorras karistatud, on ettevõtte juhatuse poolt riskantne ja vastutustundetu käitumine.

Juhul, kui ettevõtte sõlmib lepingu raamatupidamisteenuse osutamiseks mõne teise ettevõttega, siis peaks ettevõtte uurima, kes isikuliselt hakkab raamatupidamisega tegelema. Sellisel juhul võiks ettevõtte proovida küsida eelnevalt loetletud taustakontrolli andmeid ettevõttelt, kellega raamatupidamisteenuse leping sõlmitakse. Raamatupidamisteenuseid pakkuv ettevõtte peaks suutma tõestada, et tema heaks töötavad usaldusväärsed töötajad. Sellelt ettevõttelt võib uurida, kuidas on neil tagatud töötajate ausus ja usaldusväärsus.

Kindlasti on vajalik uurida ka raamatupidamisteenust osutava ettevõtte tausta üldisemalt, näiteks millised on olnud varasemate klientide kogemused. See võib nõuda ettevõtte juhatuse liikmetelt küll mõningast pingutust, kuid võib ära hoida kahju tekkimist.

Töös uuritud kohtulahendites oli peamiselt tegemist siiski juhtumitega, kus kahju tekitas ettevõttes töölepingu alusel töötav raamatupidaja. Lõputöö autor on seisukohal, et ettevõttes personali hulka kuuluva raamatupidaja puhul on pettuse risk kõrgem kui raamatupidamisteenuseid osutavas ettevõttes töötava raamatupidaja puhul. Raamatupidamisteenuseid pakkuvad ettevõtted kontrollivad ka ise sinna tööle tulevate raamatupidajate tausta ja jälgivad vähemalt teatud ulatuses raamatupidajate tegevust. Ettevõttes palgaliselt töötav raamatupidaja või ka füüsiliselt isikust ettevõtjana või nn ühemehefirma kaudu tegutseval raamatupidajal on mõnevõrra rohkem tegevusvabadust, mis võimaldab tal rohkem segamatult ebaausal viisil tegutseda.

Isegi, kui taustakontrolli tulemusena selgub, et ei esine riskitegureid, mis võiksid raamatupidaja usaldusväarsuse kahtluse alla seada, võivad need riskid tekkida hiljem. Näiteks võivad raamatupidajal tekkida rahalised raskused. Seetõttu oleks vajalik raamatupidaja käitumist ja olemust hiljem jälgida. Muutused raamatupidaja tarbimisharjumustes, käitumisviisides, meeleolus, suhtlusstiilides võivad viidata pettuse ohu kasvule (CIMA 2009: 40). Selliseid muutusi võivad märgata nii ettevõtte juhtkond kui teised töötajad. Neid muutusi on kergem märgata, kuid juhtkond suhtleb regulaarselt raamatupidajaga. Samas võivad selliseid muutusi märgata ka ettevõtte teised töötajad või teised töötajad võivad ka vahetult näha pettuse toimumist. Sellisel juhul on oluline, et ettevõtte töötajate ja juhtkonna vahel oleks kujunenud usalduslikud suhted, et töötajad oma kahtlustest juhtkonnale ette kannaksid. Töö autor leiab, et väga olulised on ettevõtte sisekliima ja organisatsioonikultuur. Kui kõikide töötajate hoiakud on sellised, et kahtlustest kantakse koheselt ette ning ei tolereerita reeglitevastest käitumist, siis on ebaausal raamatupidajal sellises ettevõttes keeruline tegutseda. Eelkõige on oluline, millist eeskujut annab ettevõtte juhatuse. Kui juhatuse käitumine tundub raamatupidajale ebaaus või ebaeetiline, siis võib see soodustada raamatupidaja käitumist.

Soovitavaks võib pidada töötajate eetikakoodeksi ja juhendmaterjalide koostamist, kuidas käituda pettuse kahtluse korral, samuti võib seda teemat käsitleda koolitustel (CIMA 2009: 30). Organisatsiooni eetikakoodeksi väljatöötamine võib tõsta või mõjutada ettevõtte töötajate käitumist üldiselt ja sellises keskkonnas võib raamatupidajal olla vähem soovi pettuse jaoks. Samuti võib see soodustada pettusekahtlusest juhatuse teavitamist. Siinkohal on muidugi oluline,

et juhatus annaks oma ausa ja eetilise käitumisega ettevõtte töötajatele eeskuju. Töö autor arvab, et väiksemad ettevõtted sageli ei vaevu sellised dokumente koostama, sest see on aeganõudev ning ei taheta aega kulutada bürokraatlike dokumentide koostamisele. Töö autori arvates ei pea väikeettevõtte eetikakoodeks olema üldsegi mahukas dokument. Selle juure võib piisatava ainult ühest leheküljest, kuhu kõige olulisemad põhimõtted on kirja pandud.

Kuna pettuste sooritamist soodustavad tööalased probleemid nagu näiteks madal töörahulolu (Dellaportas 2013: 31), siis on oluline õigel ajal märgata raamatupidaja rahulolematust ja teisi probleeme. Selle jaoks on oluline, et ettevõtte tunneks huvi raamatupidaja vastu, et toimuks tõhus kommunikatsioon ettevõtte juhtide ja raamatupidajate vahel. Õigemini tuleks vältida raamatupidaja rahulolematuks muutumist, et ei tekiks olukordi, kus raamatupidaja võiks soovida korraldada pettust selle pärast, et ta tunneb end ebaõiglasena kohelduna või et tal tekiks soov ettevõttele kätte maksta.

Töö autor arvab, et regulaarne suhtlus raamatupidaja ja ettevõtte juhatuse vahel aitab usalduse kuritarvitamist vähendada mitmel viisil. Esiteks tajub raamatupidaja, et tema tegevust jälgitakse rohkem, mistõttu võib ta tajuda pettuse avastamise riski kõrgemana. Teiseks võib sagedasem suhtlemine suurendada raamatupidaja töörahulolu, sest ta tunneb, et teda väärtustatakse ja temast hoolitakse. Kolmandaks annab see parema võimaluse jälgida raamatupidaja käitumist ja olemust ja märgata võimalikke muutusi selles, mis võivad viidata pettuse võimalikkusele.

Töös uuritud juhtumid näitavad, et kõige enam esineb raamatupidajate poolt usalduse kuritarvitamist ettevõtte pangakonto kaudu. Sealjuures võivad sellised pettused kesta aastaid. See saab võimalikuks tänu sellele, et ettevõtte juhtkond ei kontrolli ettevõtte pangakontol toimuvat piisava põhjalikkusega. Osadel juhtudel on ettevõtte juhtkond usaldanud raamatupidaja poolt esitatud kontoväljavõtet, millel oli osa tehinguid kustutatud. Seega on oluline, et ettevõtte juhatus isiklikult kontrolliks ettevõtte pangakontot. Kui tegemist on väiksema ettevõttega, siis on tõenäoline, et ettevõtte juhatus märkab juba üsna pealiskaudsel tutvumisel pangakonto väljavõttega, sellel olevaid ebaharilikke tehinguid.

Omaette küsimuseks on, millisel määral peaks raamatupidajal võimaldama ettevõtte pangakontole juurdepääsu. Sageli on raamatupidaja üheks tööülesandeks pangaülekannete tegemine ettevõtte nimel, aga see loob ka raamatupidajale võimalused, et kasutada ettevõtte pangakontot isiklikes huvides. Seetõttu peaks ettevõtte juhtkond tõsiselt kaaluma, kas ettevõtte raamatupidajale selline õigus anda. Tuleb arvestada, et on võimalik korraldada ettevõtte tegevust

selliselt, et raamatupidajal ei ole võimalik teha ettevõtte nimel makseid. Samuti on võimalik piirata raamatupidaja poolt pangakonto kaudu tehtavate tehingute mahtu, mis tähendab, et suuremaid tehinguid peab juhatus isiklikult teostama. Wolfe ja Hermanson (2004: 40) väitel peab juhul, kui raamatupidajale on antud suuremad õigused ettevõtte nimel tegutseda, ka tema tegevust rohkem kontrollima.

Raamatupidajale ettevõtte pangakaardi usaldamiseks on enamasti vähem põhjust võrrelduna pangatehingute teostamise õigusega. Kui ettevõtte pangakaart on raamatupidaja kasutuses, siis on tal põhimõtteliselt võimalus seda kõikjal isiklikes huvides kasutada. Siinkohal tuleb samuti ettevõtte juhtkonnal kaaluda, kas selline raamatupidaja usaldamine on õigustatud. Kui raamatupidajale ettevõtte pangakaardi kasutamine usaldada, siis on võimalik selle päeva- ja kuulimiite piirata, mis muidugi tähendab seda, et suuremaid tehinguid peavad tegema juhatuse liikmed (või teised ettevõtte töötajad) isiklikult. Kui raamatupidajale antakse ettevõtte pangakaardi kasutamise õigused, siis nõuab see ka suuremat kontrolli raamatupidaja tegevuse üle.

Kui raamatupidaja puutub ettevõttes kokku sularahaga, siis annab see raamatupidajale veel ühe võimaluse ettevõtte vara enda kasuks pööramiseks. Sularahatehingute minimaalsena hoidmine vähendab seda riski, kuid ettevõttes liikuva sularaha hulk sõltub ettevõtte tegevusalast, näiteks võivad osade tegevusalade korral kliendid eelistada sularahaga tasumist. Igal juhul kui raamatupidaja käsutuses on ettevõtte sularaha, siis on vajalik tema tegevust veelgi rohkem kontrollida.

Siinkohal tasuks ettevõttel kaaluda võimalusi sularaha kasutamise vähendamiseks, mis sõltub muidugi ettevõtte tegevusalast. Tänapäeval kasutatakse üha rohkem erinevaid sularahata arvelduste võimalusi. Kui ettevõttel õnnestub vähendada sularahatehingute osakaalu ettevõtte tegevuses ja seeläbi väheneb ettevõtte käsutuses oleva sularaha hulk, siis vähendab see võimalusi pettusteks.

Nagu näitavad uuritud kohtulahendid, siis võib raamatupidaja sooritada pettusi ka e-Maksuameti kaudu, kuigi selliseid pettusi esineb ilmselt harvem. Jällegi on küsimuseks, kas raamatupidajale on vajalik anda e-Maksuameti kasutusõigusi, sest ettevõtte juhatuse liikmed saavad ka ise sisestada e-Maksuametis raamatupidaja koostatud andmete põhjal maksudeklaratsioone.

Kuna paljude uuritud kohtulahendite puhul oli raamatupidaja saanud ettevõtte vara enda kasuks pöörata mitu aastat, siis näitavad need tulemused, et raamatupidaja tegevust peab kontrollima

regulaarselt. Igal juhul peab kontrolli sagedus olema selline, et oleks välistatud võimalused, et raamatupidaja saab mitu aastat tabamatult tegutseda. Samuti peaks raamatupidaja tegevust kontrollima kahtluste ilmnemisel pettuse suhtes või pettuse riski suurenemises, näiteks kui on märgata, et raamatupidaja isikliku tarbimise kulutused on märgatavalt suurenenud ja sellele ei ole seletust.

Ettevõtte peaks panema kirja põhimõtted, millal ja mida raamatupidaja tegevuse juures kontrollida. Kontroll raamatupidaja tegevuse üle peaks toimuma siseauditi käigus. Kui raamatupidaja teab, et tema tegevust kontrollitakse, siis see võib juba iseenesest vähendada pettuses sooritamise riski raamatupidaja poolt. Juba raamatupidaja tööle võtmisel peaks ettevõtte andma raamatupidajale mõista, et tema tegevust kontrollitakse. See vähendaks ebaausal raamatupidajal soovi üldse ettevõttes raamatupidajana tegutsema hakata. Samuti tasuks ka hiljem raamatupidajat teavitada, et tema tegevust kontrollitakse, sest aja jooksul võib see hakata raamatupidajal ununema.

Eelneva kokkuvõtteks võib esitada töö autori poolt väljapakutud soovitusel järgmiselt:

- raamatupidaja töölevõtmisel teostada tema taustakontroll: uurida kriminaalkaristusi, sõltuvushäireid, finantsprobleeme, moraalseid väärtuseid;
- raamatupidamisteenuse ostmisel teiselt ettevõttelt uurida, kes isikuliselt hakkab raamatupidamisega tegelema, samuti küsida, kuidas ettevõtte tagab töötajate aususe ja usaldusväärsuse;
- ettevõtte juhtkond peab raamatupidajaga regulaarselt suhtlema, jälgima muutuseid tema käitumises ja olekus;
- soovitav on töötada välja ettevõtte eetikakoodeks ning juhatuse peaks oma ausa ja eetilise käitumisega töötajatele eeskuju andma;
- kehtestada ettevõttes reeglid, kuidas töötajad peavad käituma kui nad märkavad pettusele viitavaid asjaolusid;
- jälgida raamatupidaja töörahulolu ja tema probleeme, otsida nendele lahendust ja üritada ära hoida olukordi, kus raamatupidaja on tööandjast pettunud või tema peale vihane;
- kaaluda, kas on õigustatud anda raamatupidajale kontroll ettevõtte pangakonto, pangakaardi, sularaha ja e-Maksuameti kasutamise üle;
- kaaluda võimalusi sularahatehingute osatähtsuse vähendamiseks ettevõtte tegevuses;
- kontroll ettevõtte raamatupidaja üle peab olema vastavuses talle antud õigustega, mida suuremad on õigused, seda tihedam ja põhjalikum peab olema kontroll;
- vajalik on ettevõtte pangakontol tehtud tehinguid kontrollida, sealjuures ei tohi usaldada raamatupidaja poolt esitatud kontoväljavõtet;
- kontroll raamatupidaja tegevuse üle peaks olema regulaarne, ettevõtte peaks panema kirja põhimõtted, millal ja mida raamatupidaja tegevuse juures kontrollida.

Töö autor on seisukohal, et kõiki neid ettepanekuid peaks ettevõtte rakendama kogumis ja sealjuures arvestama ettevõtte tegevuse eripäradega, näiteks kui suur on pangakonto kaudu tehtavate tehingute arv, kui palju on sularahatehinguid. Kindlasti peaks ettevõtte juhatus hindama ka seda, et kui palju tal on võimalust ise teatud tehinguid sooritada ja kas raamatupidajale tehingute sooritamise õiguse andmisega kaasnev mugavus ja ajaline kokkuhoid kaalub üles riskid, mis võivad sellise usaldusega kaasneda.

KOKKUVÕTE

Töö teemaks oli raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamine ja ettevõtte võimalused seda vältida. Töö põhines kirjanduse ja kohtulahendite analüüsil ning töö tulemusena töötati välja soovitused raamatupidaja poolt ettevõttele kahju tekitamise võimaluste vähendamiseks.

Töö esimeses osas selgus, et raamatupidamise eesmärgiks on pidada arvestust ettevõtja finantsolukorra üle ja saada ülevaade majandustulemustest. Raamatupidamine on äriühingu juhatuse kohustus, mis sageli delegeeritakse raamatupidajale või raamatupidamisteenust pakkuvale ettevõttele. Kuigi lõppkokkuvõttes vastutab raamatupidamise eest ettevõtte juhatus, peab raamatupidaja jälgima oma tegevuses seaduses kehtivaid nõudeid.

Raamatupidaja vastutust riikliku seaduse tasemel Eestis eraldi reguleeritud ei ole, samuti ei ole seaduses kehtestatud nõudeid raamatupidajale, mistõttu raamatupidaja vastutus äriühingu eest tuleneb tema ja äriühingu vahel sõlmitud lepingust. Kui raamatupidaja ja äriühingu suhe põhineb töölepingul, siis vastutab raamatupidaja ettevõttele tekitatud kahju eest üksnes süü olemasolul ehk tahtluse, raske hooletuse või hooletuse korral. Kui äriühingu ja raamatupidaja vaheline suhe on reguleeritud käsunduslepingu alused, siis sõltuv raamatupidaja vastutus eelkõige selle lepingu sisust, kuid üldjuhul eeldatakse raamatupidajalt hoolsuskohustuse täitmist.

Raamatupidajat on võimalik vastutusele võtta mitmel viisil. Võimalik on raamatupidaja käest kahju tsiviilkorras väljamõistmine, kuid teatud juhtudel on teda võimalik karistada väärteo- või kriminaalkorras. Raamatupidaja kriminaalvastutuse korral on võimalikud raamatupidaja kuriteokoosseisud tavaliselt omastamine, kelmus, usalduse kuritarvitamine, dokumendi, pitsati ja plangi võltsimine, võltsitud dokumendi, pitsati ja plangi kasutamine ning raamatupidamise kohustuse rikkumine.

Töös kirjeldati raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamise võimalusi pettuse kolmnurga mudeli alusel, mille kohaselt soodustavad raamatupidaja ebaausat käitumist võimalus, surve ja suhtumine. Võimalus usalduse kuritarvitamiseks võib seisneda ligipääsus ettevõtte pangakontole, sularahale ja dokumentidele, samuti võimalused raamatupidamisregistrite sisu muuta, et pettust

varjata. Surve pettuse toimepanekuks võib tuleneda raamatupidajast endast või teistest isikutest, kes teda mõjutavad. Pettusi soodustavad raamatupidaja majanduslikud ja tööalased probleemid, sõltuvushäired ja teise isiku mõju alla langemine. Pettust võib soodustada raamatupidaja suhtumine, mis hindab ebaausa tehingu moraalselt õigeks. Pettuse sooritamist mõjutavad kõik kolm pettuse kolmnurga aspekti korraga ning risk pettuseks on kõrge kui mitu või kõik pettuse kolmnurga aspekti soodustavad pettust. Lisaks võivad raamatupidaja poolt pettuse sooritamist soodustada ka tema oskused pettust läbi viia ja varjata.

Olemasolevas kirjanduses on soovitatud raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamise ärahoidmiseks rakendada ennetavaid, kontroll- ja karistusmeetmeid ehk on soovitatav kasutada paljudest meetmetest koosnevat paketti. Ennetava meetmena võib piirata raamatupidaja juurdepääsu ettevõtte ressurssidele, näiteks pangakontole või sularahakassale. Veel on ennetavate meetmetena soovitatud sisekontrolli tugevdamist, eetikapõhimõtete rakendamist ja raamatupidaja taustakontrolli tegemist enne temaga lepingulisse suhtesse astumist. Sisekontroll toimib nii ennetava kui kontrollmeetmena, kuid selle kõrval peetakse oluliseks, et raamatupidaja tegevust jälgiksid nii äriühingu juhatus kui töötajad. Töötajale tuleb selgitada, mida nad tegema peavad kui märkavad raamatupidaja tegevuses midagi kahtlast. Mõnikord on väliste märkidega raamatupidaja käitumises võimalik ära tunda pettuse ohtu.

Töös viidi läbi empiiriline uuring, milles uuriti kohtulahendeid, kus raamatupidaja on seoses usalduse kuritarvitamisega kohtus süüdi mõistetud. Usalduse kuritarvitamist käsitleti siinkohal laiemalt kui sellekohast karistusseadustiku kuriteokosseisu. Usalduse kuritarvitamiseks loeti mitmesugused raamatupidajate ebaausad ja tööandjat kahjutavad teguviisid, kus raamatupidaja kasutab tööandaja huvide vastaselt tema vara, näiteks omastab ettevõttele kuuluva raha või kulutab seda enda isiklikes huvides. Samuti loeti selle alla kuuluvateks juhtumid, kus raamatupidaja võtab tööandja huvide vastaselt tööandjale kohustuse, näiteks sõlmib tööandja nimel lepingu, millega osutatakse teenus raamatupidaja enda mitte tema tööandja kasuks. Töös uuriti kokku üheksat kohtulahendit.

Kohtulahendite analüüs näitas, et kõige rohkem oli raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamine seotud pangapälekannete tegemisega, mis võimaldasid raamatupidajal kasutada ettevõtte pangakontol olevat raha isiklikuks hüvanguks. Pangapälekanded võisid olla tehtud nii raamatupidaja isiklikule kontole, raamatupidaja kontrolli all oleva ettevõtte kontole kui kolmandate isikute kontodele. Raamatupidajad kasutasid usalduse kuritarvitamise juures ka ettevõtte panga- või kütusekaarti või omastasid ettevõtte kassast sularaha. Ettevõtte pangakaarti

võidi kasutada nii sellega sularaha pangautomaadist väljavõtmiseks kui isiklike kulude eest tasumiseks. Ühel juhul seisnes pettus ettevõttele tehtavate käibemaksutagastuste suunamises enda kontrolli all oleva ettevõtte pangakontole.

Uuritud kohtulahendites sai raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamine võimalikuks kõige rohkem seetõttu, et raamatupidajal oli võimalus teha tehinguid ettevõtte pangakontol olevate vahenditega. Mõnevõrra vähem esines juhtumeid, kus raamatupidaja sai ettevõttele tekitada kahju, sest tal oli ligipääs ettevõtte sularahale, pangakaardile, kütusekaardile või e-Maksuametile. Kahes uuritud juhtumis sooritas pettuse raamatupidaja, kes oli varem varavastase kuriteo eest süüdi mõistetud.

Enamikes uuritud juhtumites kestis raamatupidaja ebaseaduslik tegevus pikka aega, ühe juhtumis koguni kuus aastat. See tähendab, et paljudel juhtudel said raamatupidajad segamatult tegutseda mitu aasta enne kui nende tegevus avastati. Mitmetel juhtudel esitasid raamatupidajad ettevõtte juhatusele võltsitud dokumente, et pettust varjata.

Töö tulemuste põhjal töötas autor välja ettepanekud raamatupidaja poolt usalduse kuritarvitamise vältimiseks. Nende kohaselt on raamatupidaja töölevõtmisel soovitatav läbi viia taustakontroll, raamatupidamisteenuse teiselt ettevõttel ostmisel uurida, kuidas on tagatud raamatupidajate usaldusväärsus. Ettevõtte juhtkond peab raamatupidajaga regulaarselt suhtlema ja jälgima võimalike märke, mis viitavad usalduse kuritarvitamisele. Vajalik on jälgida raamatupidaja töörahulolu ja tema töös esinevaid probleeme. Seda peavad tegema juhatuse kõrval ka ettevõtte teised töötajad, kellele tuleb selgeks teha, kuidas nad peavad pettuse avastamisel käituma. Soovitatav on koostada selleks juhendid ning ettevõtte eetikakoodeks. Juhatusepoolne eeskujusa käitumisega võib pettuse riski vähendada. Kahtluse korral on vaja raamatupidaja tegevust kontrollida, sealjuures peab juhatuse ise vahetult kontrollima pangakonto saldosid ja mitte usaldama raamatupidaja poolt esitatud kontoväljavõtteid. Ettevõtte peaks kaaluma kas on õigustatud anda raamatupidajale kontroll ettevõtte pangakonto, pangakaardi, sularaha ja e-Maksuameti kasutamise üle. Samuti tuleb arvestada, et kontroll raamatupidaja tegevuse üle peab olema regulaarne ja vastavuses talle antud volitustega.

VIIDATUD KIRJANDUS

1. **Andon, P., Free, C., & Scard, B.** (2015). Pathways to accountant fraud: Australian evidence and analysis. – *Accounting Research Journal*. Vol. 28(1). Pp. 10-44.
2. CIMA. (2009). *Fraud risk management A guide to good practice*. [WWW] http://www.cimaglobal.com/Documents/ImportedDocuments/cid_techguide_fraud_risk_management_feb09.pdf.pdf (24.05.2017)
3. **Cho, C., Lau, C.** (2012). *Practical Approach to Prevention and Detection of Fraud: Guidebook for internal control professional*. New York: SouthEastern Publusers. 128 Pp.
4. **Dellaportas, S.** (2013). Conversations with inmate accountants: Motivation, opportunity and the fraud triangle. – *Accounting Forum*. Vol. 37(1). Pp. 29-39.
5. **Dorminey, J., Fleming, A. S., Kranacher, M. J., & Riley Jr, R. A.** (2012). The evolution of fraud theory. – *Issues in Accounting Education*. Vol. 27(2), Pp. 555-579.
6. Eesti Raamatupidajate Kogu. (2013). *Raamatupidaja kutse-eesitika koodeks*. 7 Lk.
7. **Jurjev, D.** (2014). *Raamatupidaja vastutus*. Tallinna: Sisekaitseakadeemia. 37 Lk.
8. Karistusseadustik. (2001). *Riigi Teataja*. I 2001, 61, 364
9. **Madisson, K., Aavik, J., Raudsepp, P.** (2012). Vastutus raamatupidamise eest. – *Spetsialist*. Nr. 3/2012. Lk. 17-22.
10. **Martinson, T.** (2016). *Raamatupidaja kutse-eesitika*. Tartu: EMÜ. 76 lk.
11. **Nijenhuis, R. G.** (2016). *Prevention of Dutch fraud cases: a multiple case study on the effectiveness of internal control in the process of financial statement fraud prevention* University of Twente. 80 Pp.
12. Politsei- ja Piirivalveamet. (2016). *Raamatupidaja omastas 1,3 miljonit eurot*. [WWW] <http://www.saarlane.ee/uudised/arhiiv/2016/07/20/53264/> (24.05.2017)
13. Raamatupidamise seadus. (2002). *Riigi Teataja*. I 2002, 102, 600
14. Raamatupidamisuudised (2014). *Maakonnalehe raamatupidaja omastas tööandjalt ligi 150 000 eurot* [WWW] <http://rup.ee/uudised/oigus/maakonnalehe-raamatupidaja-omastas-tooandjalt-ligi-150-000-eurot> (24.05.2017)

15. **Salvik, M., Tšimpoaka;D.** (2012). Raamatupidaja kriminaalvastutus. – *Spetsialist*, Nr. 3/2012. Lk 24-27.
16. **Wolfe, D. T., Hermanson, D. R.** (2004). The Fraud Diamond: Considering the four elements of fraud. – *The CPA Journal*. Vol. 74(12). Pp. 38-42
17. Äriseadustik (1995). *Riigi Teataja*. I 1995, 26, 355

LISAD

Lisa 1. Kasutatud kohtulahendid

Harju Maakohtu otsus kriminaalasjas 1-11-8614 11.10.2011

Harju Maakohtu otsus kriminaalasjas 1-11-12781 27.12.2012

Harju Maakohtu otsus kriminaalasjas 1-13-534 28.01.2013

Harju Maakohtu otsus kriminaalasjas 1-13-8100 15.10.2013

Tartu Maakohtu otsus kriminaalasjas 1-13-11693 17.02.2014

Viru Maakohtu otsus kriminaalasjas 1-15-4901 18.06.2015

Harju Maakohtu otsus kriminaalasjas 1-15-8175 27.10.2015

Tartu Maakohtu otsus kriminaalasjas 1-16-982 29.02.2016

Pärnu Maakohtu otsus kriminaalasjas 1-17-340 24.01.2017

Harju Maakohtu otsus kriminaalasjas 1-10-7179 26.10.2011

SUMMARY

ACCOUNTANT'S BREACH OF TRUST AND OPTIONS FOR PREVENTING IT

Kadri Orro

Language: Estonian

Figures: 3

Pages: 44

Tables: 0

References: 17

Appendices: 1

Keywords: accountant, breach of trust, fraud, fraud triangle, fraud prevention.

Accountants have access to various business data. According to the work organization accountants may have rights to present tax declaration, they may have access to company's bank accounts, and rights form making monetary transactions. In many companies, it is the accountant's duty to pay bills and monitor customers' payments. In some cases, accountants may have access to company's cash.

Recently the Estonian media has covered several cases, in which the accountants' have breached their trust. It leads to a question, how these cases have happened and how they could have been prevented. As the accountant may cause big economic losses to the company, then it is important for the management, how to prevent it from happening.

The topic of the thesis is actual, as accountant may cause big economic losses to the company and it is important to know how it is possible to avoid it. There have been several court decisions about these cases, but there is lack of comprehensive analysis of these cases.

The aim of the thesis is to work out recommendations for the companies, how to prevent accountants causing losses by breach of trust.

The following research tasks were set for achieving that aim:

- To describe accountant's duties and responsibilities and legal sanctions against accountant;

- To bring out methods, how accountants can cause losses to the company and reasons, for doing that;
- To review the recommendations from the existing literature for preventing accountants to cause losses to the company;
- To analyze court decisions, in which accountants have caused losses to companies;
- To present recommendations for preventing accountants to cause losses to the company.

There was conducted an analysis of Estonian criminal court cases from 2011 to 2017 in which the accountant has been found guilty for causing loss to the company. For each case it was analyzed, how the accountant caused the loss and which circumstances made it possible. There were drawn cross-case conclusions and the results of the empirical analysis were compared to the recommendation for preventing loss from the theoretical literature. Finally, recommendations for preventing accountants to cause losses to the company were worked out.

From the theoretical part of the thesis, it was found that the aim of accounting is to keep records about company's financial situation and to get an overview of its financial results. Accountant's responsibility is not regulated by special law in Estonian. The accountants' responsibility against the company depends on the contract. It can be civil responsibility, but in some cases criminal charges can be filed against the accountant.

The possibilities of breach of trust can be described by the fraud triangle. According to it, opportunity and pressure and rationalization affect the accountant's behavior. Access to bank account, cash documents as well as possibilities for changing the contents of accounting registers, may be an opportunity for fraudulent behavior. Pressure for fraud may come from the accountant or other people, who have influence on him. Accountant's economic and job-related problems as well as substance dependence may increase the possibilities of fraud. Accountant's attitude plays also an important role in it. The probability of fraud is the highest if all three factors advance the fraud. In addition, accountant's abilities for executing and concealing the fraud may increase the risk of it.

The results the analysis of court cases point out that most frequently breach of trust was related to bank transfers, which allow using the company's bank account for accountant's private interest. There were cases, in which the bank transfers were made to the accountant's personal bank account or to a bank account under the accountant's control. In some cases, the accountant had used company's bank card for personal use or had withdrawn cash for private use with it. There were also cases in which the accountant had taken company's cash or transferred company's tax returns to bank account under his control.

The results the analysis of court cases show that breach of trust was made possible mostly because, the accountant has rights for making bank transfers. In a smaller number of cases, the fraud was possible due to access to cash, bank or fuel card of account in tax board. In two, cases the fraud was committed by an accountant, who had been previously criminally convicted.

In the majority of cases, the fraudulent behavior, lasted for significant time period. In one case, it was six years. It means that accountants could often act without interruption for long time before anything suspicious was noticed. In several cases the accountants presented forged documents to the management, which helped to conceal the fraud.

According to the results of the thesis, the author worked out proposals for preventing accountant's breach of trust. It was proposed that in hiring the accountant, there should be done a background check. In case of buying accounting service from other company, it is necessary to find out, who the trustfulness of the accountant is guaranteed. The management has to keep in touch with the accountant regularly and to keep an eye on the signs, which may point to the fraud. It is necessary to monitor accountant's job satisfaction and problems. Besides, the management the other employees have to do it as well. It is recommendable to have a code of ethics and rules for acting in case of suspicion of fraud. The example of honest and ethical behavior by the management, may decrease the risk of fraud. In suspicion, the management has to check the work of the accountant, it is important that the management personally checks the bank accounts. The company should think if it is worth the risk to grant the accountant rights for making bank transfers, submitting tax declarations and having access to cash and bank cards. It should be taken into account that control over the accountant's actions has to be regular and proportional to the accountants right's.

Deklareerin, et käesolev lõputöö, mis on minu iseseisva töö tulemus, on esitatud Tallinna Tehnikaülikooli diplomi taotlemiseks ning selle alusel ei ole varem taotletud akadeemilist kraadi ega diplomit.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjanduslikest allikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Autor: .....

(Kardi Orro, 23. mai 2017)

Üliõpilaskood: .....

Töö vastab kehtivatele nõuetele.

Juhendaja: .....

(Ester Vahtre, 23. mai 2017)

Kaitsmisele lubatud: ”.....” 2017

TTÜ TK kaitsmiskomisjoni esimees:

.....

(nimi, allkiri)